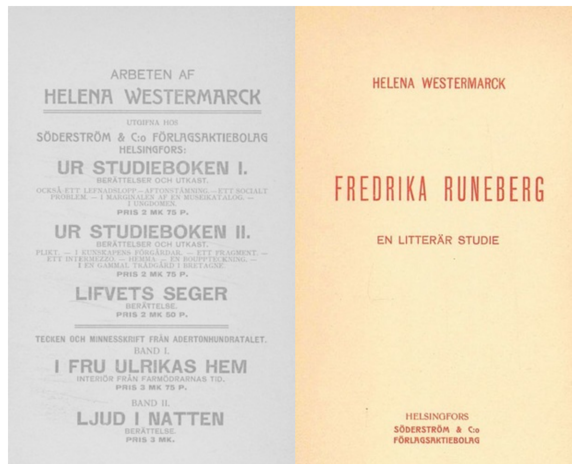

ARBETEN AF
HELENA WESTERMARCK
UTGIFNA HOS
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG
HELSINGFORS:
UR STUDIEBOKEN I.
BERÄTTELSER OCH UTKAST.
OCKSÅ ETT LEFNADSLOPP.— AFTONSTÄMNING. — ETT SOCIALT PROBLEM. — I MARGINALEN AF EN MUSEIKATALOG. — I UNGDOMEN.
PRIS 2 MK 75 P.
UR STUDIEBOKEN II.
BERÄTTELSER OCH UTKAST.
PLIKT. — I KUNSKAPENS FÖRGÅRDAR. — ETT FRAGMENT. — ETT INTERMEZZO. — HEMMA. — EN BOUPPTECKNING. — I EN GAMMAL TRÄDGÅRD I BRETAGNE.
PRIS 2 MK 75 P.
LIFVETS SEGER
BERÄTTELSE.
PRIS 2 MK 50 P.
TECKEN OCH MINNESSKRIFT FRÅN ADERTONHUNDRATALET.
BAND I.
I FRU ULRIKAS HEM
INTERIÖR FRÅN FARMÖDRARNAS TID.
PRIS 3 MK 75 P.
BAND II.
LJUD I NATTEN
BERÄTTELSE.
PRIS 3 MK.

HELENA WESTERMARCK

FREDRIKA RUNEBERG

EN LITTERÄR STUDIE

HELSINGFORS
SÖDERSTRÖM & C:o
FÖRLAGSAKTIEBOLAG

FREDRIKA RUNEBERG

EN LITTERÄR STUDIE

AF

HELENA WE5TERMARCK

HELSINGFORS SÖDERSTRÖM & C:O FÖRLAGSAKTIEBOLAG

HELSINGFORS FRENCKELLSKA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET 1904.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Helena Westermarck** (1857-1938) har hämtats från **Nationalbiblioteket i Helsingfors**. Det anpassades för Projekt Runeberg i april 2013 av Ralph E.

HELENA WESTERMARCK

FREDRIKA RUNEBERG

EN LITTERÄR STUDIE

HELSINGFORS SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLRGSRKTIEBOLRGFREDRIKA RUNEBERG

EN LITTERÄR STUDIEFREDRIKA RUNEBERG

EN LITTERÄR STUDIE

AF

HELENA WE5TERMARCK

HELSINGFORS

SÖDERSTRÖM & C:O FÖRLAGSAKTIEBOLAGHELSINGFORS FRENCKELLSKA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET 1904.Inledning.

Den besökande som träder in i Runebergs hem i Borgå, sådant det nu står kvar som en dyrbar nationalegendom till ett minne och äremärke för kommande tider, kan sammanfatta sitt första och starkaste intryck af detta hem i orden: flärdlös enkelhet.

Där finnes i de stora ljusa rummen föga eller intet af en senare tids medvetna kraf på stil eller stiltrohet. Men de stumma vittnena till det lif af högsta andlig kraft och af för oss omätligt djupt ingripande betydelse, hvilket framlefvats i denna omgifning, tyckas erhållit värdighet häraf; de många taflorna och skulpturverken äro intygen på det varmt lefvande fosterländska intresse, hvarmed i detta hem den unga konst omfattades, somdå hos oss framvisade sina första lifstecken, liksom de ständigt bibehållna grönskande växterna vid fönstren ännu tala om den kärlek till naturen, som utpräglad framträdde hos skalden och hans maka.

Helt säkert var icke blott Runeberg utan ock hans hustru en undantagsmänniska. Hon stod i många afseenden långt framom sin samtid och visar oss ut mot en ny tid med vidgad synkrets och med nya ideal, särskildt för kvinnorna. Men på samma gång voro dessa i andligt afseende högt stående personer, skalden och hans hustru, så sant och enkelt mänskliga att de väl kunna betraktas såsom representanter för det yppersta, sundaste, flärdfriaste och värdigaste af den bildning som, med rötterna djupt och olösligt fästade vid skandinavisk odling och lifsuppfattning, hos oss utvecklade sig under det betydelsefulla adertonhundratalets midt och lyfte vårt land upp till ett högt andligt plan.

Så var ock deras hem till det yttre ett af våra enkla borgerliga hem, och detta gör det för oss ännu dyrbarare, medan de stora andar, som där haft sitt hemvist, skänktdenna hvardaglighet en oförliknelig prägel. Det sköna och oförgängliga som här skapats, reser sig inom den enkla inramningen högt och mäktigt och vittnar med kraften af en stor fullbordad lifsgärning mot all ytlig flärd såväl i lif som konst.

Den hustru, som vid skaldens sida med honom byggde hemmet och var dess trogna vårdarinna, hade äfven för sin egen del dyrbara andliga intressen att tillvarataga.

De gjorde sig redan tidigt gällande hos henne med vittnesbörd om en stark andes kraf på att lefva sitt personliga lif.

Om hennes gärning som en betydande författarinna och banbryterska redan hos oss hunnit blifva märkvärdigt obeaktad och undanskymd, kan detta endast förklaras af de ofantligt snabba växlingar den andliga utvecklingen här genomgått under de senaste årtiondena. Och därtill kommer yttermera att Fredrika Runeberg stått i skuggan af ett stort namn.

I fall man undantager Sara Wacklin, som i medlet af adertonhundrafyratiotalet utgaf sina Hundrade minnen frän Österbotten, hadekvinnorna hos oss intill fru Runebergs uppträdande icke gjort någon nämnvärd insats i litteraturen. Därför måste man för Fredrika Runebergs räkning äfven taga i betraktande att hon beträdde vägar, som andra här ännu icke trampat upp, och att hon därvid hade att bekämpa icke blott de svårigheter ordets konst i och för sig uppställer för alla sina ut-öfvare, utan därjämte ännu den allsmäktiga allmänna opinionen och tidens hårdnackade fördomar mot en skrifvande kvinna.

Hon har själf i sin lilla fina teckning Tre som flyttade till Sverige gifvit några antydningar om hvad en sådan kamp mot allmänna åsikter vill säga. Den lilla berättelsen är för öfrigt äfven anmärkningsvärd af den orsak att Fredrika Bremer där tages i försvar under den häftigt flammande striden om Hertha, i det författarinnan med indignation sammanfattar sitt omdöme i orden: „Och gässen plockade i hvarje liten svaghet de lyckats upptäcka hos den ädla, och skreko sen däröfver".

Det var, omtalar Fredrika Runeberg i sin teckning, en kvinna, som ville finna ordför sina tankar, för sitt rika själslif, men ett hårdt öde stängde vägen för henne. När hennes tunga bannade, när hon ordnade sitt hushåll, när hon talade tomma eller t. o. m. förtalets ord med sina grannkvinnor, då hördes hennes röst, men för själens ord, hjärtats ord, fick hon icke söka ljud, de försvunno tysta i luften. „Hon gick genom lifvet som en död, emedan hon ej egde ljud för sitt hjärta och sin själ".

Men när hon dog, vaknade alla ord, som hon talat i sitt hjärta, och ofta ljöd då i hennes forna hem en röst, som

talade varma, glada, innerliga ord. Men nu voro de blott underliga, främmande ljud „utan sammanhang med hvad som försiggick".

När Fredrika Runeberg trots tidens fördomar modigt sökte ett uttryck för hvad hennes kvinnohjärta varmast, rikast och djupast kände och hoppades, knöt hon med sin samtid det personlighetsförhållande, som är det enda varaktiga i såväl lifvet som konsten. Och hon band sig ock därigenom samman med framtiden. Hennes ord ljuda icke för oss „underliga och främmande" eller „utansammanhang med hvad som försiggår". Tvärt om är troligen mycket af hvad hon skrifvit mera fattbart för oss i dag, än det var för femtio år sedan.

När Johan Ludvig Runebergs hundraårsminne nu skall firas, träder minnet af henne, som trofast stod vid hans sida i lifvet, äf-ven fram. Men icke blott som hans hustru må hon ihågkommas. De uttryck hon funnit för sin varma, rika ande, sin tillbakadragna men dock själfmedvetna personlighet, ställa henne på hennes gifna plats i vår odlings historia i olösligt samband med framtiden.Barndom och ungdomsår.

„När första morgonstrålen glöder,

Väntar mig Frigga på kullen redan“,*) sjunger Runeberg i sin dikt Färd från Åbo, där han poetiskt skildrat en resa genom de vackra vikarna och sunden ut till den landt-liga boning i Pargas skärgård, som för tillfället var hans hem.

Det var här i Pargas Fredrika Tengström och Johan Ludvig Runeberg funno hvarandra.

Familjerna stodo visserligen i frändskap till hvarandra sålunda att Fredrika Tengströms far var kusin till Runebergs far, och de unga hade väl någon gång träffats vid de besök Runeberg

*) Uti alla i boken förekommande citat har en enhetlig ortografi blifvit iakttagen.under sin studietid vid universitetet såsom släkting aflade i hennes föräldrahem, men lära känna hvarandra gjorde de egentligen här i Pargas, då efter Åbo brand så många af stadens familjer stodo utan tak öfver hufvu-det och blefvo tvungna att söka sig en fristad i den närliggande bygden.

Runeberg hade 1827 tillbragt sommaren hos ärkebiskop Tengström på prästgården i Pargas, förmodligen som lärare för några af ärkebiskopens barnbarn. På hösten skulle han antaga en akademisk kondition i Åbo, men kom till staden endast för att blifva vittne till den fruktansvärda brand, som de första dagarna af september lade en stor del af den gamla minnesrika kulturorten i aska och beröfvade omkring fjortontusen människor hus och hem. Han återvände då till ärkebiskopen, där han fortsatte med sin lärar-verksanihet ända till följande vår.

Den landtliga prästgården var ett gammaldags gästfritt hus och den åldrige ärkebiskopen en älskvärd husbonde, som när han satt omgifven af en ungdomlig skara barn och barnbarn samt fränder och vänner oftakunde se vid sitt bord trettio personer samlade.

Till åirkebiskopens gäster hörde ock hans svägerska, enkekamrerskan Tengström, och hennes dotter Fredrika. Hemlösa genom branden, togo de sin tillflykt till Pargas och funno sedan för den närmaste framtiden ett hem icke långt från prästgården på Pargas’ malm.

Ärkebiskopens hus blef helt naturligt en samlingsplats för dem som olyckshändelsen sammanfört till nejden. Det andliga utbyte där erbjöds, var af sådan art att något liknande, säger C. G. Estlander i sina kritiska studier öfver Runebergs skaldskap, „väl inom få andra kretsar den tiden i vårt land stod till buds". De familjer, som efter branden funno en fristad i Pargas, voro representanter för den bästa och ädlaste bildning i landet, och det i yttre måtto enformiga och genom brandolyckan fördystrade lifvet fick helt naturligt i en sådan umgängeskrets ett rikare innehåll. Vid denna tid upptogo ännu icke nationella eller politiska spörsmål sinnen och tankar och föranledde till meningsutbyten,nien i stället följde man vitterhetens utveckling med så mycket större intresse, iakttog och afhandlade de skiftningar och brytningar, som gjorde sig gällande inom litteraturen och de olika lifsåskådningar, som därvid formades och framträdde. Närmast var det den svenska vitterhetens alster, af hvilka samlade upplagor utkommo på 1820-talet, som skänkte den estetiska näringen, och i familjekretsen upplästes poesi eller roade man sig med sällskapslekar och sång.

Umgänget i denna krets tillskrifver C. G. Estlander det djupaste inflytande på Runeberg, i det han säger: „I synnerhet var det här fruntimren, som lärde honom känna den hjärtats fina bildning, hvilken är renhet och godhet. När man med undran ser, huru han sedan förstår att återge skiftningarna i den renaste, oskuldsfullaste kvinnosjäl, såväl som hos den manliga naturen, är det från umgänget under detta lyckliga år man främst må söka förklaringen. Att den forne tjuf-pojken icke var alldeles försvunnen, därom vittna ännu anekdoterna om huru han gjorde ärkebiskopen själf till föremål för sina puts, ochhans lust att retas med sin fästmö kan man se spår af äfven i hans dikter, men för det öfvermodiga, det råa och det dåliga fanns

intet genljud i hans bröst.-----------Steg för

steg blir Runebergs stil en ädel realism, i synnerhet sedan kärleken börjat bestråla lifs-företeelserna omkring honom".

Förlofningen mellan Fredrika Tengström och Runeberg ingicks egentligen på vintern 1828, då familjen Tengström flyttat till Helsingfors, men vistelsen i Pargas under den tid deras unga hjärtan funno hvarandra, stod ända in i ålderns dagar för fru Runeberg omgifven af ungdomsminnenas hela strålande tjusning. Och i dikten Till Frigga afgifver skalden sin bikt från den korta tid han låtit sin eljes objektiva diktning blifva omedelbar bekännelse och en tolk för sitt hjärtas innersta känsla. Till henne, som i ungdomen blef hans maka, som sedan under ett långt lif hängifvet följde honom och trofast stod vid hans sida, när skuggorna föllo så mörka och tunga öfver den af sjukdomen fjättrade skaldens ålderdom, sjunger han:Mig ej lockar din skatt, Afrikas gyllne flod! Ej din pärla jag sökt, strålande ocean! Friggas hjärta mig lockar,

Röj dt i tårade ögats dagg.

Tanke svindlar och syn, när i dess blick jag ser, Liksom såge jag ned i ett omätligt djup,

Tills jag spritter ur dvalan Vid en kyss af dess purpurmund.

Jorden smeker min fot, ljuf som en vårvind där, Lifvets fjättrande tyngd lätt som en bubbla känns; Och af svallande pulsar Vaggas själen till gudars ro.

$

Fredrika Charlotta Tengström föddes den 2 september 1807 i Jakobstad. Hennes far Karl Fredrik Tengström, som var en yngre broder till ärkebiskopen, hade varit tullförvaltare i Jakobstad och blef senare kamre-rare vid Regeringskonseljens (Senatens) finansexpedition i Abo. Hennes mor hette Anna Margaretha Bergbom och var dotter till kronofogden Elias Bergbom i Salo. Bådeden Tengströmska och den Bergbomska släkten härstamma, som bekant, från Sverige.

Fredrika Runeberg har en gång i ett bref till en ungdomsväninna skämtsamt skrifvit, att hon aldrig kunde låta bli att „med riktig högfärd" tänka på att hon bland sina släktingar räknade tre män, „hvilkas minne blifvit så hedradt som Porthan, Chydenius och (ärkebiskop) Tengström".

»Besynnerligt barnsligt", anmärker hon genast, „när man närmare betänker saken, är ett sådant högmod, men c’est plus fort que moi", tillägger hon med ett fordom i flickpensionen inlärdt talesätt.

Fredrika var den yngsta af kamrer Teng-ströms fem barn. De öfriga syskonen voro sönerne Karl, Fredrik och Gabriel samt dottern Karolina.

Fredrika beskrifves såsom ett klent och sjukligt barn, men hennes själsförmögenheter voro, såsom ofta är fallet hos sådana barn, tidigt utvecklade, och hon visade sig ega en liflig fantasi och rika anlag. Medan bröderna gingo i skola och voro upptagna af sina läxor och sitt arbete och den mer än tre år äldresystern, som stod henne närmast i ålder, var för stor att taga del i hennes lekar, växte den lilla flickan upp utan någon jämnårig kamrat. Tidens sed uppmuntrade flickor föga till lekar ute i det fria och icke heller var den kringbyggda, instängda, trånga och sten-lagda gård, som hörde till hennes föräldra-

o

hem i Abo, en mycket inbjudande lekplats.

Hon blef sålunda ett inåtvändt barn, hos hvilket de vaknande tankarna tidigt sökte sig näring i läsning. Redan innan hon fyllt fem år, hade hon lärt sig läsa så godt som på egen hand och fick en afton i ett sällskap hos ärkebiskopen visa prof på sin färdighet genom att uppläsa för tillfället författade verser. Då inom den närmaste familjekretsen icke fanns något annat litet barn af hennes ålder, roade det ungdomen ofta att skämta och prata med den kloka lilla flickan, som dock i tysthet grät många tårar, när hon blef retad och sårad, och då alltid tog sin tillflykt till de kära böckerna. Hon läste allt hvad som föll henne i händerna från Kajsa Vargs kokbok och almanackan till böckerna på faderns bokhylla. Katekesen kunde honutantill från pärm till pärm, fick två gånger göra reda för sig vid läsförhöret i kyrkan och var därefter helt stolt öfver sin granna „lässedel“. Sedan hon också mest på egen hand lärt sig skrifva, kom hon i en syskola för småflickor, och vid sju års ålder begynte för henne den egentliga undervisningen hemma, meddelad af hennes äldsta bror Karl.

Han var en samvetsgrann, originell ung man, snäll och välvillig mot den lilla systern, men hans metod var järnhård. Hela det första året lät han sin elev jämte biblisk historia läsa endast tysk grammatik. När hon då kunde reglerna utantill „såsom vatten", gaf han henne en läsebok och ett lexikon med tillsägelse att öfversätta och resolvera. Hvarje handledning vid denna uppgift skulle han ansett som ett hyende under lättjan.

Hans begåfvade elev banade sig dock under ihärdiga ansträngningar väg genom denna vildskog af främmande ord och former och kunde, när hon trädde fram med läxan till den stränge läromästaren, vanligtvis göra reda för hvartenda ord. Äfven skrifva tyska måste hon. Hvad hon skulle skrifva, läm-nade läraren till hennes eget afgörande, och sedan hon första gången förgäfves bemödat sig att lösa den svåra uppgiften, gaf hon sin förtviflan luft i följande korta stilprof: „Ich sterbe im Gram". Franska lärde hon sig ungefär på liknande vis och genom ihärdig utanläsning af franska verser, som då för hela lifvet så fast präglades i hennes minne, att hon ännu på ålderdomen kunde upprepa dem.

Den luft, som omgaf henne, kunde sägas varit fylld af litterära intressen. Hennes farbror ärkebiskopens författarverksamhet är ju

° •

allmänt känd, och i hans hus i Abo umgicks allt hvad staden på den tiden egde framstående inom vetenskapens och litteraturens värld. Hans söner så väl som Fredrikas tre bröder studerade vid universitetet, och döttrarna gifte sig med universitetsprofessorer eller adjunkter. Verser producerades vid alla möjliga namnsdags-och födelsedagsfester inom den stora familjekretsen och en julklapp utan vers ansågs nästan för en omöjlighet.

Det var ju därför mycket naturligt att den lilla flickans litterära anlag tidigt sökte sig ett uttryck. Fru Runeberg har själf i etthäfte efterlämnade anteckningar, som hon kallat „Min pennas saga" och hvarur de flesta af dessa uppgifter om hennes uppväxtår och litterära verksamhet äro hämtade, omtalat att hon första gången försökte skrifva vers, emedan hon var mycket missnöjd öfver att Abo Tidningar ett år icke innehöll något nyårspoem och hon därför själf beslöt dikta verserna till det ingående året. Början lydde:

„Det nya året ren lyft på sin hatt

Och sagt åt det gamla god natt, god natt".

Om något slut följde, är obekant. Vid ungefär tio års ålder skref hon en saga, en imitation efter Leopold, däri hon omtalar, huru Jupiter sände till människorna en vagnslast dygder och laster, en hvar med vidfäst namnsedel. Lasterna fingo emellertid snart makten öfver dygderna, som voro alltför fromma att försvara sig, och så fäste lasterna på sig dygdernas namnlappar och tvungo dessa att i stället bära sina namn. Sedan de alla hunnit ned till jorden, hastade männen att tillegna sig de egenskaper, som voro utstyrda med de vackraste namnen, och när slutligen kvin-norna äfven tillåtos få sin del, funnos endast de egenskaper kvar, som hade fått lasternas namn. Och därför, slutade den lilla moralisten sin saga, bära än i dag männens laster namn af dygder, medan kvinnornas dygder däremot ofta benämnas fel.

Man vet ju att ännu vid denna tid enligt den allmänna meningen läsning och undervisning för flickor ansågs, om icke rent af skadlig, så i alla fall onödig. Det var visserligen rätt vanligt att förmögna föräldrar sände sina döttrar på ett år eller två i pension till Stockholm, och från mindre bemedlade hem hände det ibland att de unga flickorna foro dit och togo tjänst i förnäma familjer, för att åtminstone sålunda på afstånd tillegna sig något af stora världens seder och umgängesvett, ty hvad flickor ansågos behöfva lära, var skick och sällskapston äfvensom färdighet i att tala franska och sy schattersöm, annat fordrades ej.

I det Tengströmska hemmet fick dock läsningen ingå som en viktig beståndsdel i döttrarnas uppfostran, och för de unga flickorna framhölls ofta att de genom sina kunskaper i nödfall skulle kunna försörja sigsåsom lärarinnor. Men mången gång bekymrade sig dock modern öfver att Fredrikas läslust inkräktade alltför mycket på den tid, som egentligen borde egnats åt nyttigt handarbete.

Vid tretton års ålder åtföljde den unga flickan sina föräldrar på en resa till Österbotten. I hopp om att hennes hälsa skulle förbättras genom en vistelse på landet kvar-lämnades hon hos sin morbror kronofogden G. Bergbom på hans landställe nära Brahe-stad. Här stannade hon omkring ett år bland jämnåriga kamrater, och det friska, rörliga utelifvet gjorde det instängda stadsbarnet godt. För sin stora kusin Carin, som varit i pension i Stockholm, läste hon under denna tid tyska och franska och fick äfven af henne någon handledning i teckning, som Fredrika visade både anlag och brinnande lust för. En resande teatertrupp väckte också svärmeri för scenens konst, och på söndagseftermiddagar och lofstunder spelades ifrigt teater i barnkammaren.

När Fredrika återvände till föräldrahemmet, hade hon blifvit starkare och friskaretill kroppen och till följd häraf äfven mindre anlagd för att grubblande sluta sig inom sig själf. I allra största tysthet sysslade hon med författarskap. Hon hade slukat massor af romaner och längtade att också själf skrifva en. Alla dessa hennes tidigaste försök med pen-

o

nan gingo sedan förlorade vid Abo brand. Hon fick heller icke mycken tid till läsning och skrif-ning eller den kära teckningen, emedan hon och hennes syster under dagen flitigt måste sitta vid sin sömnad.

Hennes hem var ett af de gamla, enkla hemmen, där tiden var strängt indelad för det husliga arbetet, där man begynte dagen tidigt och tidigt gick i säng. Precis kl. nio på kvällen måste ljusen släckas och tystnad råda i huset. Ända till kl. sju höllo familjens kvinnliga medlemmar på med de husliga göromålen och endast från sju till nio var den unga flickan i tillfälle att använda tiden efter eget behag, mest till läsning. Sin lediga söndagseftermiddag egnade hon gärna åt teckning. När sedan efter hennes fars död 1824 förhållandena i hemmet förändrades, blef äfven hennes färdighet i teckningoch målning jämte tillverkning af artificiella blommor en utväg till förvärfvande af visserligen icke stora summor men i alla fall någon inkomst.

Man kommer härvid osökt att tänka på en mera frejdad författarinna, den några år äldre Fredrika Bremer, som likaledes i sin ungdom i hemlighet genom teckning och akvarellmålning skaffade sig pengar till den välgörenhet hon älskade utöfva. Liksom Fredrika Bremer måste äfven Fredrika Tengström i största tysthet försälja sina händers verk, emedan det icke ansågs passande för en ung flicka af stånd att arbeta för betalning.

Och liksom Fredrika Bremer sedan i hela sin litterära gärning kraftfullt uppträdde mot det skefva och förnedrande i denna den bildade kvinnans ställning till arbetet och predikade arbetets värde och arbetets ära äfven för kvinnorna, så har ock Fredrika Runeberg, när hori grep till pennan, bekämpat samhällsfördomarna i detta afseende. Vann och oförtydbar, buren af djup ironi och indignation framträder hennes protest särskildt kraftig i de märkliga Facetter af kvinnans lifsom ingå i samlingen af hennes Teckningar och Drömmar.

Äfven sällskapslifvet skulle lägga sina bojor på Fredrika Tengström. Det var de stora kaffebjudningarnas tid, då hvarje något så när ansedt hus borde hålla åtminstone sitt „årskaffe", ett slags stora notvarp, som samlade ända till hundra damer till förplägning och prat kring kaffebordet. Dessutom före-kommo inom den stora Tengströmska släkten talrika mindre kaffebjudningar, och ibland blef familjen också bjuden till baler och supéer.

Gärna stannade nog Fredrika hemma för att vinna någon tid till läsning och skrifning, men ju äldre hon blef, dess

mera sällan till-läts hon sålunda draga sig tillbaka — visst måste hon ju förvärfva sig sällskapsvana och icke blifva en enstöring, olik alla andra. Icke heller passade det sig numera att hon, såsom förr, när hon var barn och följde med sin mor på besök, slog sig ned i första bästa vrå med någon bok, som hon fick tag i. Det hette, att hon var stora flickan, som måste lära sig uppträda bland folk. Den lär-domen kunde blifva nog så mödosam, ofta fick hon vid hemkomsten höra tillrättavisningar och ogillande öfver sitt uppträdande, och klandret stärkte föga hennes bristande mod och sjäJftillit. Hon trodde sig alltför ful, obehaglig och frånstötande för att vinna någon människas tillgifvenhet och vänskap. Hon var tungsint och grubblande och kände föga af lifvets ungdomsfröjd och sorglösa glädje vid sina sjutton år. Detta inåtvända tungsinne är ett hennes personlighet särteck-nande karaktärsdrag, som äfven framgent i lifvet gör sig gällande hos henne.

Hvarken som halfvuxen flicka eller senare i ungdomen hade genom hennes hejdlösa romanläsning hos henne väckts till lif något slags kärlekssvärmeri eller romantiska griller. Hon var så skygg att hon blef skrämd, om en herre visade henne en artighet eller sade henne en komplimang. Och hon har själf omtalat, att hon först såsom gammal lärde sig se att unga flickor, som gjorde anspråk på att kallas rena och goda, kunde tillåta sig att kokettera och till tidsfördrif inlåta sig i kärleksaffärer. Om något sådant i hennes ungdomförsiggick ikring henne, varsnade hon det alldeles icke.

Vid sjutton års ålder fick hon under några månader besöka fru Salmbergs pension i Abo, hufvudsakligast för att fullkomna sig i främmande språk. Fru Salmberg, som till börden var engelska, född i Vestindien och enka efter en finsk sjökapten, blef för den unga fickan lika mycket en vän som en lärarinna. Bättre än någon annan förstod hon tränga in i detta slutna unga väsen och fatta dess djupa behof af ömhet och kärlek. Denna kloka, begåfvade kvinnas vänskap stärkte den unga flickans själfkänsla och ingaf henne tron på att något godt således måste finnas äfven hos henne, eftersom en person utan att genom blodets band vara fästad vid henne, kunde skänka henne sin sympati.

När hon, efter att icke fullt ett år hafva besökt skolan, slutade den, erbjöd henne fru Salmberg tre eftermiddagar i veckan kostnadsfri handledning i att skrifva och tala tyska och franska samt läsa engelska. Hon ' förvärfvade sålunda en anmärkningsvärd fär-dighet att både i tal och skrift använda främmande språk.

Hennes läslust och språkkunskap togos ock i anspråk i hemmet, där hon vanligtvis fick tjänstgöra som föreläserska. Mest var det den svenska litteraturens alster hon läste högt, men ibland ville familjen också höra något arbete, tillgängligt endast på ett främmande språk, och då gällde det för Fredrika att öf-versätta direkt från bladet. Det blef naturligtvis en förträfflig öfning, som gjorde henne till en ovanligt skicklig föreläserska och öf-versättarinna. Hon egde förmågan att ytterst snabbt tillegna sig äfven det hon skenbart endast flyktigt genomögnade. Detta förklarar huru hon senare, öfverhopad af husliga göromål och upptagen af hemmets vård, kunde ega den beläsenhet, som alltid utmärkte henne. Äfven är ju hennes verksamhet som föreläserska under Runebergs långa sjukdom välbekant, då hon i åratal läste högt för honom t. o. m. sju eller åtta timmar dagligen, dels svensk, dels utländsk litteratur, som hon samtidigt öfversatte.Den unga flickans älsklingsförfattare voro Schiller och Walter Scott. Siri första inblick i Shakspeares värld fick hon vid denna tid genom Schillers bearbetning af Macbeth och genom att se Hamlet på teatern. Också med Runeberg som författare gjorde hon nu sin första bekantskap. I ett sällskap, som en kväll samlats hos ärkebiskopen och där ungdomen roade sig med lekar, hade Runeberg under allmänt jubel blifvit dömd att skrifva en sång till solen. Dikten insändes till Åbo Tidningar, och när bladet, som innehöll Runebergs första tryckta dikt, Till solen, blef synligt, mottogs det med förtjusning af Fredrika. Med bladet i handen sprang hon emot en god vän, som kom på besök, och ropade i sin ifver: „Läs, läs — icke är det Franzén och icke är det Tegnér, men få se om ej han med tiden kommer att öfvergå dem båda!"

Själf öfvade sig Fredrika i allra största hemlighet att skrifva vers. Bland hennes efterlämnade papper finnes en dram på vers kallad: Hämndeanden, nattstycke i tre akter, som hon författat vid tjugu års ålder på envecka. Hon hade en gång såsom femtonårig slagit familjen med häpnad, när hon i ett sällskap hos ärkebiskopen plötsligt steg fram och inför den församlade släkten läste upp en berättelse, som hon författat. Detta var dock blott en enstaka

yttring af den längtan, som brände inom henne, sedan sades hon varit mindre „djärf“ och icke på länge låtit höra af sina hemliga vittra försök.

Om den slutna unga flickans sysselsättningar och vissa drag af hennes karaktär kunna hämtas några antydningar ur bref, skrifna till en väninna, Augusta Lundahl, hvilken hon omfattat med varm vänskap under vistelsen i fru Salmbergs pension.

Augusta Lundahl, dotter till kommerserådet G. Lundahl i Tammerfors och sedermera gift med prosten G. Wallenius, var en be-gåfvad kvinna, lifligt intresserad af vitterhet och konst. Hon gjorde äfven själf såsom skaldinna ett inlägg i tidens litterära alstring, men lät, ehuru varmt uppmuntrad af Runeberg, sin lyra tidigt förstummas. Dess milda, behagliga toner, som likvisst icke buros afnågon större originalitet, hafva numera fallit i glömska.

Under hela sitt lif fortfor hon att stå i ett nära vänskapsförhållande till familjen Runeberg. Den korrespondens, som med längre eller kortare afbrott fördes mellan henne och fru Runeberg, ända sedan vänskapsbandet knöts i pensionen under de tidiga ungdomsåren, utgör en af de förnämsta källorna till kännedomen om Fredrika Runebergs åsikter i många af lifvets betydelsefullaste förhållanden och i litterära frågor, likasom brefven ock innehålla mången liffull bild af fru Runebergs och hennes mans hemlif.

„Hebe“, såsom Augusta Lundahl i ungdomen smeksamt benämndes af vännerna, var äfven en stor favorit hos Runeberg. Han sänder ofta hälsningar till henne i sin hustrus bref eller fogar själf in några skämtsamma rader i brefven, och de besök Hebe gjorde i det Runebergska hemmet, dit hon ofta och varmt inbjöds, voro kära tillfällen för både värdsfolk och gäst. När Runebergs såsom nygifta gästade det Lundahlska hemmet i Tammerfors och när de tillbragtesommaren 1834 på en bondgård i närheten af denna stad, beskrifves samvaron som ett stort nöje. Augusta Lundahl säger, att lif-vet för henne genom dessa vänner fick en alldeles ny betydelse, att hon genom dem lärde sig uppfatta dess harmoni och enhet i stället för „den nedslående söndring" hon förut sett mellan ande och kroppslif.

Den tidigaste korrespondensen mellan de båda unga flickorna från slutet af 1820-talet fördes på franska enligt traditionerna från den gustavianska tiden och medan pen-sionskunskaperna ännu voro i godt minne. Under vistelsen i Pargas beskrifver Fredrika för väninnan den sköna naturen med de vackra utsikterna, som tjusa henne, ehuru dock lifvet ofta förefaller henne sorgligt och enformigt, sedan elden härjat hennes gamla hem; ibland kunna veckor förgå där ute på landet utan att hon hör någon skratta; endast dufvorna föra ett fasligt oväsen utanför hennes fönster, och ofta känner hon det som om hon själf glömt att vara glad. Till omväxling reser hon sedan någon gång in till sin gifta syster i Åbo, där lifvet, om än ickegladt, dock är mera rörligt, och en gång vistas hon där hela sex veckor för att lära några unga flickor göra artificiella blommor.

Den första stora kärleken trängde väl dock för Fredrika alla andra känslor i bakgrunden. Tiden i Pargas blef för henne rik och full af inre upplefvelser, ehuru få spår däraf numera direkt kunna uppvisas.

Själf vittnar hon därom: „Många tankar hvälfde ock denna tid i den tjuguårigas huf-vud och hjärta. Mörka moln hotade att tillintetgöra min framtid och min lycka. De skingrades dock slutligen, utan att jag anade en sådan möjlighet. Dock köptes denna klarhet i visst afseende dyrt. Men vår ungdomsroman ärnar jag icke bikta". —

Hvilka dessa mörka moln voro, få vi således icke veta. En antydan om inre konflikter och ett medfödt svårmod såsom en af de medverkande orsakerna finnes i ett bref från hennes broder Gabriel, skrifvet 1830. Han talar däri om „den ställning, hvari hon, liksom alla hennes syskon tillförene, befinner sig" och råder henne att, innan hennes själ blifvit alldeles förstämd af den störande dis-harmonin, söka rädda de „sista spillrorna af förnöjdt sinne och gladt mod“.

Fru Runeberg har heller icke senare berört sin ungdomsroman. Men mången gång framskymtar både i hennes skrifter och bref-växling tungsinnet, som gömdes i hennes djupa kynne. Ett drag af hennes tunga sätt att taga Iifsföreteelserna visar ock det hon själf berättat om J. J. Nerväনders yttrande med anledning af hennes förlofning.

„Jag visste väl att Runeberg skulle fastna för dig där i Pargas", hade hennes barndomsvän Nervander sagt till

henne. Vid hennes invändning att inom deras krets ju funnits många andra unga flickor och bland dem en mycket vacker, svarade Nervander: „A ja, men Runeberg hade redan varit så många gånger kär, att jag nog visste att han ej mera skulle fästa sig vid en vanlig flicka". Hon uppfattade icke då utan först långt efteråt den stora komplimang hans ord i självfva verket innehöllo och grubblade mycket öfver att hon ansågs olik andra unga flickor.

Men när ett beställsamt rykte gifvit Augusta Lundahl anledning att i ett bref fram-kasta någon förmodan beträffande sin väninnas hjärteangelägenheter, värjer sig Fredrika för frågan genom att på äkta flickmaner svara: „Je n'ai point du tout quelque soup-<;on qui pourrait étre la fiancée de mon cher cousin M:r Runeberg, ainsi me voilå bien curieuse de le savoir".Öfoerflyttning tili Helsingfors. Giftermål. Umgängeskrets.

Åbo brand utöfvade, såsom bekant, en djupgående omgestaltning af det sociala lifvet hos oss. Med universitetets öfverflyttning till Helsingfors förlädes också den andliga tyngdpunkten från den gamla kulturstaden till den nya hufvudstaden, och många yttringar af spirande, uppblomstrande lif och rika utvecklingsmöjligheter framträdde ur denna omgestaltning.

Under september månad 1828 rådde lif och rörelse i Helsingfors. Talrika familjer, hvilkas verksamhet numera blifvit förlagd till denna ort, höllo sitt intåg i landets unga hufvudstad och följdes icke sällan af fränder och vänner, hvilkas hem branden sköflat och

3som föredrogo att skapa sig ett nytt hem i en kär krets framför att kvarblifva i de numera fullständigt omgestaltade gamla förhållandena, som skulle blifvit sorgliga och ödsliga med ständiga påminnelser om det förflutna.

Så var äfven fallet med fru Tengström, hvars beslut att flytta till Helsingfors grundade sig på önskan att lefva tillsamman med sonen Fredrik, som var student, och den äldsta dottern, Karolina, som var gift med professorn i filosofi F. Bergbom. Vi se därför fru Tengström och hennes dotter Fredrika jämte trotjänarinnan Lisette, åtföljda af Runeberg bryta upp från Pargas. Färden gick enligt tidens sed i schäs med skjutshästar längs den stora kustvägen från Åbo till Helsingfors till det nya hemmet där vid Manegegatan.

I ett af brefven till Augusta Lundahl, som troligen antydt att nöjen och förströelser skulle medföljt det nya lifvet i hufvudstaden, skrifver Fredrika, att hon lefver i en krets, som icke för något „vie brillante". Hon umgås nästan uteslutande med familjer, somflyttat från Åbo och följaktligen äro föga upplagda att roa sig. Och man ser fortfarande liksom de långa skuggorna af branden, när hon med anledning af en ifrågasatt resa till väninnans hem i Tammerfors talar om resekostnaderna och anmärker att vid en tidpunkt, sådan som den närvarande, hvarje utgift för hennes egna nöjen tyckes henne en synd, emedan så många människor genom branden blifvit utan tak öfver hufvudet och äfven hon och hennes familj genom denna olycka förlorat mycket.

Men skuggorna förjagades af lifvets dag, som för henne inbröt ljus och klar.

Den 23 januari 1831 firades Johan Ludvig Runebergs och Fredrika Tengströms bröllop.

Partiet med den fattige magistern och poeten ansågs väl i yttre måtto föga lysande. Också finnes en anekdot om huru „folkets röst" med anledning däraf lät höra sig. När familjens gamla trotjänarinna underrättades om förlofningen med en förmaning att emellertid tills vidare hålla den hemlig, svaradehon trumpet: „Jag brukar icke tala illa om mitt herrskap".

Med tillhjälp af brodern Fredrik ställde Fredrika själf sitt nya lilla hem i ordning. För de fyrahundra Rdr. hon genom.sitt eget arbete hopsparat, köptes utstyrsel och bohag. „Våningen“ bestod af två små rum i samma gård vid Manegegatan, där familjen Tengström bodde. Rummen, som förut begagnats till snickareverkstad, tapetserades och målades af Fredrika, och en del gamla möbler, som inköptes på auktion, reparerades och öfverkläddes af brodern. Servisen räknade icke flere än sex djupa och sex flata tallrikar, och förmodligen stod det öfriga i proportion härtill.

Sådant var det mycket anspråkslösa första lilla hem skalden och hans maka byggde sig, ett vältaligt vittnesbörd

om tidens enkla seder och de små fordringarna hos dessa kraftfulla, begåfvade människor, som förmådde bryta sig väg genom lifvet, oberoende af yttre förmåner.

Om bröllopet har bruden skrifvit till sin väninna:„Af underskriften ser du och har väl troligen äfven eljes hört det, att jag förändrat namn och förhållanden. Den 23 januari var vår bröllopsdag. Endast våra närmaste släktingar voro bjudna att bevista den. Det var såväl Runebergs som min önskan att i allt afseende ha endast enkelhet den dagen. Min dräkt var äfven lämpad därefter. Kanske roar det dig att höra huru jag var klädd. Hvita sidensarsskor och silkesstrumpor, si-densarsunderklädning med spetstyll öfver, ingen annan garnering än en smal men tät vridning af sidensars vid knäet. Till skärp florsband med långa ändar, en spets rynkad rundt kring halsen, inga rynkor eller grannlåter på lif eller ärmar, endast spetsmanschetter, hvita vaxpärlor med fermoir, krona och krans med eterneller uti. För öfrigt ingen prydnad på håret. En bukett af blommor i garneringen och en dylik på axeln. Nu har du sett bruden! Roligare kunde du haft, om jag så skulle kunna för dig beskrifva dagen efter vårt bröllop, då de flesta af bröllopsgästerna och några Runebergs vänner (äfven sådana, som ej varit med om kvällen)kommo till oss om morgonen och, sedan hela dagen surrats, skrattats, sjungits och så vidare, åtskildes om kvällen. Det var just roligt att börja så där, sitt nya lif i kretsen af nära anförvanter och vänner under ett gladt och lifligt skämt, det är som att, då man flyttar till en främmande ort, första dagen hälsas af ett vackert väder".

Det lif och den omgifning Fredrika Runeberg nu försattes i, blefvo utan tvifvel i hög grad betydelsefulla för hennes litterära gärning liksom i hög grad utvecklande för hennes personlighet.

Hon skrifver i sina efterlämnade anteckningar:

„Glädjen och lyckan af att se in i Runebergs själ och med honom lefva i tanke och hjärta hör alltför mycket till mitt inres mysterier, för att jag skulle försöka att därom orda". — Men af det lif, som lefdes omkring henne och hon tog del i, har hon upptecknat flere drag.

Några unga män, hörande till Runebergs närmaste umgänge, hade bildat ett sällskap, som en gång i veckan sammanträdde hos någon af medlemmarna. Namn eller reglerfick det aldrig, ehuru det senare blifvit be-nämndt Lördagssällskapet, förmodligen efter mötena, som någon tid torde egt rum på lördagskvällarna.

Om den krets af unga, intelligenta män, som då samlades, har det blifvit sagdt, att „Finlands framtidshjärta där slog sina första kraftiga slag“. Diskussionerna rörde sig mest om konstnärliga och litterära ämnen. Nyutkommen, främst svensk litteratur inköptes och utlånades till medlemmarna, som refererade innehållet och sålunda gåfvo uppslag till ofta ytterst lifliga, innehållsrika meningsutbyten. Samvaron utmärkte sig, åtminstone i början, genom en hög grad af enkelhet. Flere af de unga männen hade nyss lämnat stu dentlifvet bakom sig och egde ännu kvar förmågan att taga stundens nöje sådant det bjöds utan krus och ceremonier. Därför ligger också något af studentlifvets ysterhet och sorglösa glädje öfver sällskapets första tillvaro.

Man sammanträdde turvis hos hvarandra. Till förplägning bjöds te eller punsch och kvällsvard i all enkelhet, och ibland händedet ock att kvällsvarden bestod endast af smörgåsar. Förteckningen öfver sällskapets medlemmar upptager namnen på åtskilliga af de män, som sedan outplånligt ristat dessa namn i vår odlingshistoria under adertonhundratalets mest lysande framåtskridande. Där sågos jämte J. L. Runeberg J. J. Nordström, J. J. Nervander, J. W. Snellman, F. Cygnaeus, B. O. Lille, bröderne Laurell m. fl.; äfven Elias Lönnrot tog del i mötena, när han vistades i Helsingfors.

Efter Runebergs giftermål slöto sig hans och hans hustrus umgängesvänner samman till en krets af damer och herrar — de sistnämnda alla äfven medlemmar af Lördagssällskapet — som ofta samlades hos hvarandra.

De benämndes vanligen Kronohagssällska-pet och fru Runeberg säger, att „den som första gången var med, i börian fann sig alldeles bortkommen af idel häpnad och förvåning".

Umgängestonen och den sällskapliga samvaron präglades af tvånglös munterhet, vid sidan af själfullt allvar trifdes här det flödandeglada skämtet eller den bitande kvicka satiren. Det kunde hända ibland att vännerna ville äta middag tillsamman, men att grytornas innehåll i det lilla hem, där man för tillfället befann sig, icke förslog för så många munnar. Då ordnades saken enkelt och praktiskt så, att hvarje husmor lät från sitt hem ditföra den

middag hon tillredt och sålunda improviserades en gemensam måltid, sammansatt af de mest olika rätter och kryddad af ungdomlig munterhet och gladaste skämtlynne.

Eller ock hände det att „kusinerna“ — såsom sällskapets medlemmar inbördes benämnde hvarandra — reste ut på besök till någon af vännerna, som med familj för sommaren bodde på Degerö eller någon mindre holme i Helsingfors’ skärgård. När kvällen kom, var man ibland ännu föga hugad att bryta den glada samvaron, hvarför gästerna stannade kvar öfver natten. Mycken tid blef väl icke öfrig till sömn, men för att enhvar dock skulle hafva något att luta sitt hufvud emot, plundrades husets sängar och klädesförråd: bolstrar, kuddar, täcken, stoppade stolsitsar, kappor och öfverplagg buros framoch staplades upp, och L. I. Ahlstubbe, hvars talang vid sådana tillfällen var känd och berömd, skiftade under flödande vältalighet ut detta bohag, i det kuddar och bolstrar flögo kring rummet i kapp med skämtet och skrattet. Det goda humöret, sämjan och anspråkslösheten beredde sedan sofplatser både på loft och vindar.

Emedan herrarne i denna krets alla tillhörde Lördagssällskapet, blef det småningom vanligt att, när de samlades till sitt veckomöte, äfven damerna medföljde och gjorde besök, som det hette, hos frun, modern eller systern till den af sällskapets medlemmar, som var värd för aftonen.

Sålunda fick sällskapet äfven kvinnliga medlemmar. Där sågos fruarna Runeberg, Nordström, Tengström och Nervander, systrar till Ahlstubbe, Nervander och Snellman, Runebergs systrar Karolina och Mathilda och äfven Augusta Lundahl vid hennes tillfälliga besök i hufvudstaden.

Diskussionen vid dessa möten fördes alltid ytterst lifligt, säger fru Runeberg, „äfven när det gällde ämnen, hvari vi fruntimmericke kunde deltaga, emedan vi icke haft rättighet att förvärfva oss nödigt vetande däri och därför nu blott sutto tysta åhörarinnor. Men herrarne ansågo sig icke skyldiga oss den förolämpande artigheten att sänka sig ned till vår fattningsförmåga. Och så fortgick alltid samtalet med högsta lif och intresse, omfattande alla ämnen, från de högsta, de djupaste, till det gladaste, det mest spirituella skämt.

Något liknande samtalstonen i denna krets har jag aldrig lyckats finna annorstädes. Alltid var där eld, men stundom var den af lysande, stundom af värmande, stundom ock af sprakande art — men alltid eld. Än ett fyrverkeri af snille och kvickhet, än allvar och lifvets högsta och djupaste frågor, än dispyter, ifriga så att främmande tillfälligtvis närvarande trodde de talande färdiga att flyga hvarandra i lufven, men oftast upplösande sig i nya infall och skratt, aldrig i missnöje eller ovänlighet".

Som ett bevis på de lärorika och väckande impulser de kvinnliga medlemmarna mottogo under samvaron, omtalas huru Snell-mans syster en dag så när skrämt slag på magister Lindfors, när han med henne be-gynte samtala om någon af Walter Scotts romaner, men afbröts af hennes helt öppet och naivt framkastade fråga, hvem Walter Scott var. Dock hade hon icke länge varit med i sällskapet, innan hon kände både denne och andra utmärkte författares verk.

Vid denna påminnelse om de ytterst bristfälliga bokliga kunskaper äfven den s. k. bildade klassens kvinnor erhöllo på denna tid, framstår den beläsenhet fru Runeberg för-värfvat sig äfvensom hennes mångsidiga kun-skapshåg och litterära intressen i så mycket klarare ljus. Det var äfven hon, som till stor del för Runeberg förmedlade bekantskapen med den nyare litteraturen och strömningarna inom densamma, dels genom öfversättningar från främmande språk, dels genom referat, ty som bekant läste Runeberg icke särdeles mycket. Och dock hör man henne själf klaga öfver „den lösa snömosartade bildning" hon lyckats „rafsa ihop".

Den atmosfär af intelligens och andlig lifs-kraft, som omgaf henne, stärkte och lifvadeenligt hennes egna ord, „både själ och kropp“. Efter en intressant och lärorik möteskväll grep hon åter med förnyadt mod och stärkta krafter i alla de små göromålen, som åligga en husmor i ett tarfligt hem. Ty hemmets plikter lade tidigt beslag på hennes ovanliga arbetsförmåga. Det var det gammaldags hemmet, där en massa arbete, som nyare tiders produktionssätt förlagt utom hus, utfördes af husmodern själf. För att påminna om hvad skötseln af ett sådant hem i forna tider ville säga, behöfver endast omnämnas det lilla karaktäristiska draget att fru Runeberg senare i hemmet sydde alla kläder åt sina sex söner, äfven en del gångkläder, ända tills de blifvit studenter.

År 1832 föddes makarna Runebergs äldsta barn, deras enda dotter Anna, som dock bortrycktes af döden redan vid ett års ålder, men som modern aldrig kunde förgäta, utan med saknad omtalade ännu på ålderdomen.

För att öka sina knappa inkomster hyrde Runeberg nu en större våning och mottog i inackordering i sitt hem sex ynglingar, som han äfven delvis förberedde till studentexa-men. När äfven hans systrar flyttade till honom, tillfördes sålunda den unga frun ett drygt arbete.

En af dessa ynglingar var Z. Topelius, som fjorton år gammal kom till det Runebergska hemmet, och som senare ur minnet skildrat fru Runeberg, sådan han kunde erinra sig henne från denna tid.

„Fru Fredrika Runeberg", skrifver han, „var vid tjugusju års ålder en blek ung fru med vackra talande ögon och det långa mörka håret i hvardagslag konstlöst upplagdt vid öronen, alldeles som vid äldre år. Hennes lomhördhet var då föga märkbar; hennes utseende trött, tyst och tillbakadraget, när hon ej lifvades i en förtrogen krets eller fick anledning att på sitt spirituella sätt deltaga i ett lifvadt samtal. Ehuru jag aldrig hörde henne klaga eller knota, gjorde hon på mig det intryck, som skulle hon burit tungt en för henne främmande börda, — och hon hade dock mor, bror och syster till bistånd och råd. Så nervsvag och så ömtålig till hälsan, som hon då var, skulle väl få hafva anat att hon senare skulle blifva mor till sex starkasöner och själf, under pröfningar, för hvilka mången kraftigare dukat under, upplefva sitt sjuttioandra år".

Denna „bleka unga fru", som utförde sitt trägna arbete i hemmet, var dock icke af vanligt slag. Väl kan det hända att man under läsningen af hennes efterlämnade korrespondens tycker sig se den af många omsorger och praktiska bestyr nedtryckta husmodern, som en ledig stund trött slår sig ned vid skrifbordet för att med pennan i hand språka med en väninna, utan att dock lyckas göra sig helt och hållet fri hushålls-bekymren.

Men detta är endast den ena sidan af sanningen. Hågen för självständig andlig produktion förkväfdes aldrig hos Fredrika Runeberg, utan fick tvärt om näring och tillväxte. Efter sin förlofning med Runeberg kände hon „skygghet“ för att skrifva vers, ehuru bland hennes efterlämnade papper äfven finnes ett antal smärre dikter, som hon kallat Den unga hustruns visor och som tillkommit under åren 1833—1846. Hufvudsakligast skref hon dockprosa, ty skrifva måste hon och fann trots sitt stora hushåll äfven tid därtill.

Hennes första berättelse Den unga nunnan trycktes 1833 i Helsingfors Morgonblad, som redigerades af Runeberg. Under den tid han var dess redaktör, hjälpte hon honom ofta både med öfversättningar och originaluppsatser eller smärre berättelser. „Det finns", uppger hon, „någon årgång af Morgonbladet, som jag till större del än Runeberg ombesörjt".

Att hon redan vid sina tidigaste litterära försök rönte uppmuntran af sin man, var för henne en källa till glädje. Man vet ock att han senare uppmuntrade till utgifvande af hennes böcker, och hon anför ofta hans åsikter och omdömen om hvad hon skrifvit. Att han i egentlig mening skulle jämnat vägen för hennes litterära framåtskridande såsom t. ex. en Robert Browning för Elisabeth Barret, är icke veterligt, men uppfattningen om nödvändigheten häraf ingick nog heller icke här i tidsmedvetandet.

Man har ock af Runeberg uttalanden, som visa hans frisinnade uppfattning af kvinnansställning till vetenskap och konst. I sin uppsats om Anna Maria Lenngren, som han mycket beundrar, yttrar han som sin åsikt, att kvinnans väsende klarligen ligger känslan och instinkten, i högre mening, närmare än abstraktionen, men „helt olika är hennes förhållande till konst. Hon behöfver ej utom sin krets söka medel till skapelser af skönhet; om hon blott själf med sin egen världsuppfattning idealiskt öfvergår i ett konstverk,

bär också detta redan stämpeln af ideal,--------

I hvarje konstprodukt, där de (författarinnorna) icke äro originella, röja de en brist på kvinnlighet, i det att de visa sig där hafva sträfvat, att genom begrepp blott fängsla vid sitt verk skönheter, som icke varit inneburna hos dem, och ur deras egen natur själfmant öfvergått i form. Är hon åter ett verkligt geni, så går hon aldrig utom sitt område, och är äfven under sin högsta flykt ännu kvinna".

Och i hans Efterlämnade skrifter I läses:

„Man frågar: bör kvinnan uteslängas från kunskaper, och bör hon maskera dem, om hon inhämtat sådana? Orimligare än denna

4fråga är blott dess bejakning. Vetenskap och konst äro kulturens man och kvinna. Bör nu vetenskapen för att ej generas i sitt ungkarlslif, degradera konsten till sin hushållerska, och konsten fåkunnig och betryckt evigt pyssla i vetenskapens kök och skafferier? Är det icke lika så naturligt att de i den närmaste förening blomma upp och fylla sin bestämmelse? Icke upphör konsten att vara konst, för det hon bemäktigar sig vetenskapens förstånd och sanning, icke heller upplöses vetenskapens väsende därigenom att den upptar i sig konstens religion och ljufhet, tvärt om äro de båda blott under sådana villkor rent hvad de böra vara. Eller kan någon påstå att t. ex. Shakspeares tragedier gått utom konstens område och upphört att vara konststycken, därför att de omfatta och uttala vetenskapens djupaste frågor? Eller måste kvinnan nödvändigt förlora sin kvinnlighet, om hon vågar öppna ögat och se klart in i sanningens värld? Så länge kärleken lefver, borde man dock se i den symbolen af att mannen äfven i sitt väsendes innersta förhållanden behöfver sinfyllnad af kvinnan, liksom kvinnan af mannen". -----------

Fredrika Runeberg fick egna endast en ringa del af sin tid och sin begåfning åt litterär gärning. Det lyckliga hem hon skapade och som var medelpunkten för hennes lifsverksamhet, blef den jordmån, ur hvilken Runebergs mäktiga genius hämtade styrka och växtkraft, hennes hand var odlarens, som redde tegen, hennes insats var den tysta, osedda, men oändligt betydelsefulla hemmets gärning. Skaldens maka var hans praktiska försyn, „mitt förstånd", som han skämtsamt benämnde henne.

Att hennes ställning som en stor mans hustru medförde åtskillig försakelse af hennes eget litterära arbete, är ovedersägligt; och att hon ibland bittert uppfattade konflikten i en högt begåfvad kvinnas lif mellan den intellektuella verksamhet hon af en inre kallelse oemotståndligt kände sig dragen till, och alla de tusen jordbundna göromålen, alla dessa hvar-dagslifvets „små gråheter", som hon själf kallat „lifvets värsta elände", och som fjättradehennes andes flykt, därom vittna äfven flere uttalanden i hennes bref och diktning.

Och dock kan man icke tveka att kalla henne lycklig — och hon har äfven själf bekräftat det — i jämförelse med många andra begåfvade kvinnor, som förmedels pennan velat finna ett uttryck för sitt väsens djupaste längtan och dolda krafter, men kring hvilka fördomar, småsinne och fullständig brist på en förstående omgifning b}fggt en oöfverstiglig mur, i hvars skugga mycket af det bästa inom dem förtvinat och dött.

De finaste rottrådarna af Fredrika Runebergs väsen sökte sig ned i de för andra alltid delvis fördolda andliga djup, om hvilka hennes litterära alstring endast kunnat gifva antydningar. Det andliga frambringandet var för henne en lifssak, hon talar om „ett inre våld", som dref henne att skrifva.

Att hon då vid en tidpunkt, när hon måhända var mest mottaglig för intryck, omgafs af en förstående krets, måste därför kallas lyckligt. Under tiden i Helsingfors höjde sig öfver hvardagsbekymren „lifvets andliga sidorhögt och gladt och ljust, ett lif af behag, af intelligens omgaf mig här", vittnar hon själf.

Det lif hon lefde i denna krets af högt begåfvade män, var sundt och starkt; synkretsen kring henne var så vid hemlandets förhållanden tilläto; hon var med om det andliga lifvets nyvaknande vår i detta land, och att hon förstod betydelsen häraf och af varmaste hjärta tog del häri, det har hon ådagalagt så i ord som gärning.flyttningen till Borgå. Hem och familjelif.

År 1837 inträffade en betydande förändring i familjen Runebergs lif. Det var öf-verflyttningen till Borgå, där Runeberg ansökt och erhållit lektorstjänsten i latin vid gymnasium, sedan han under sin femtonåriga vistelse vid universitetet aldrig, enligt sin egen utsago, fått fägna sig öfver »någon enda gynnsam konjunktur".

De förhoppningar, som svikits, de motigheter, som gjort sig gällande, hade kommit honom att ändra lefnadsplaner och i stället för en tilltänkt verksamhet vid universitetet välja skolmannens gärning i den lilla tysta gymnasiistaden. Det försök gynnare och vänner slutligen gjorde att genom ett personligtextra anslag fästa honom vid universitetet, afböjde han och fullföljde sitt beslut, som medförde bortflyttningen från Helsingfors till i många afseenden fullkomligt förändrade lef-nadsförhållanden.

Den 17 maj gjorde skalden och hans hustru i den stilla, ljusa vårnatten sitt inträde i Borgå, som för framtiden skulle blifva deras hemstad och genom dem den minnesrika ort det sedan blifvit för oss. De hade jämte sina två gossar, af hvilka den yngre ännu icke var ett halft år gammal, med skjutshäst be-gifvit sig från Helsingfors. Våren var sen det året och snösmältningen hade gjort vägarna dåliga, så färden gick trögt och drog ut på tiden. När ett stycke från målet den ömkliga skjutshästen tröttnade, steg Runeberg af för att lätta dess möda och vandrade den sista delen till fots samt nådde sålunda med sin familj först vid midnatt den sofvande lilla staden, där han skulle bygga sitt nya hem.

Under den första tiden af vistelsen i Borgå talar fru Runeberg ofta om sin stora saknad efter Helsingfors och alla de kära vännerna där. Sällskapslifvet i Borgå anslår henne föga.— „ Herrarna kalasa ifrigt sig emellan, men mellan dem och fruntimren är befäst ett stort svalg", skrifver hon. — Den beställsamma småstadsopinionen påstod, att fru Runeberg ville undvika att göra bekantskaper och därför syntes så litet ute, och med sin tillbakadragna natur kände hon sig häraf föga uppmuntrad i sina bemödanden att lära känna Borgåborna; hon egde icke, säger hon, Runebergs lätthet att finna sig tillrätta med alla slags människor och kunna intressera sig för deras förhållanden.

„Emellertid", heter det i ett af hennes bref, „tror jag ej att vi någondera haft hvad man kunde kalla ledsamt. Mitt hem år så trefligt, barnen ha ändå för det mesta varit friska och snälla, jag för min del har haft en så lugn, glad tid att den ändå alltid kommer att bli ett af de ljusa ställena i min lefnad".

Somrarna tillbragte familjen Runeberg på Kroksnäs, som ursprungligen varit ett gammalt herresäte, men då för tiden egdes af en bonde. Både skalden och hans maka trifdes här sä väl att stället under trettioett år förblef deras sommarhem. Endast någonsällsynt gång afbröts vistelsen där, såsom när de en sommar företogo en resa till östra Finland eller när Runeberg gjorde sitt första och enda besök i Sverige.

Kroksnäs är beläget ungefär åtta kilometer ute i skärgården söder om Borgå. I den enkla landtliga byggnaden hyrde Runebergs tre rum och kök, med möbler liksom inredning öfver hufvud taget af enklaste slag. Det lilla köket med mörka nedrökta väggar hade blott en öppen spisel, och bakugnen var placerad så nära golfvet att man endast liggande på knä framför den kunde föra brödet in i ugnen och taga det därur igen. Skaldens landtliga hem var, såsom synes, icke någon bekvämt inredd sommarvilla.

Allt efter som åren gingo, ökades familjen och med den naturligtvis husmoderns omsorger. Hennes sju gossar, af hvilka en dog vid späd ålder, togo hennes krafter och tid i anspråk och likaså det stora umgänget. Stora bjudningar höllos väl sällan eller aldrig, men man vet att Runeberg var en vänsäll man, som oemotståndligt drog människorna till sig, och så snart någon konstnär, vetenskapsman ellereljes betydande person gästade orten, uppsökte han självfallet Runeberg, liksom ock vänner och släktingar från det närbelägna Helsingfors ofta infunno sig på besök. Skalden och hans maka växte småningom fast vid Borgå, där de förvärfvade sig närastående, trofasta vänner och självfva alltmera blefvo det centrum, kring hvilket ortens intellektuella lif koncentrerade sig.

Men ännu många år efter öfverflyttningen låter fru Runeberg med en suck af saknad sin tanke återgå till det forna Helsingfors-lifvet och den sällsynt intelligenta krets hon där stod i.

„Dessa trefliga aftnar af gemensamt samtal mellan karlar och fruntimmer komma ej mer i fråga", skrifver hon. — „Det är så sällan jag hinner med att läsa något. Ibland tycker jag rätt att min själ svälter af att alltid ligga och suga på ramarna. Stundom

blixtrar ännu upp hos mig den förgäfves kända lusten att någon gång äfven fästa några rader på papperet, men sedan jag ditkastat de första, hinner jag glömma och förlora intresset för fortsättningen, innan jag åter har en stundatt disponera. Men härmed lär vara

som med mycket annat här i världen att svårigheterna just göra en sak dyrbar".

I ett par andra bref till Augusta Lundahl, som numera gift sig med prosten Wallenius, heter det med anledning af att väninnan fått en liten dotter:

„Ack, den som vore så långt kommen som du, jag är en stackare, som, huru ofta jag än försökt saken, likvisst för hvarje gång motser den svåra stunden med en förfäran och fasa, omöjlig att behärska, och som förföljer mig som en plågoande och förbittrar hvarje stund för mig".

------------„Den som har såsom jag, så tillräckligt många omsorger redan förut, att man finner hur knappt man hinner med att uppfylla ens en ringa del af sina åligganden, skulle väl helst se att barnen ej skulle ökas, i synnerhet då man, som jag, alltid är så ytterst skral och till all rörlighet oduglig hela den långa tiden som föregår matt, lat, odräglig med ett ord sagdt. Men huru det är, så äro de små barnen ändå så outsägligt kära, att sedan man väl har dem, ville man ju förintet i världen bli af med dem. — — Jag lefver mest i mitt hem, där jag tycker att jag har bra mycket tycke af ‚förra gumman1, som låg drucken under bordet och beklagade sig att: ‚här skall jag ligga och krafsa och streta och kommer ändå ej dess längre1. Jag tycker visst att jag sträfvar och bjuder till, men ändå förefaller det mig alltid som om jag aldrig hinner upp mitt arbete, det ökar sig alltid mer än jag hinner få undan. På några år hade jag alldeles försvurit all lek med pennan, men jag saknade det verkligen för mycket, mer än godt gjorde, och egentligen på Runebergs uppmaningar har jag nu åter någon gång då och då användt en ensam söndagskväll på något smått skrifveri. Det är mig dock en vederkvickelse, ty huru det är, så blir man dock förskräckligt Märtha, om intet annat i världen får någon gång dela ens tankar, och jag tror det så mycket lättare blir fallet för mig att förfalla i ett alltför ensidigt Märtheri, som jag, som hör så illa, icke ens får någon fri luftväxling i min inre människa genom sällskapslifvet."

Men trots det trägna arbetet i hemmet sesdock den flitiga husmodern äfven lifligt följa med tidens litterära strömningar — de politiska och sociala frågorna hade då ännu knappast här blifvit väckta till lif, åtminstone ej för kvinnorna. — Vid det första framträdandet af Kalevala och Kanteletar hade fru Runeberg entusiastiskt satt sig ned för att med lexikon i hand göra bekantskap med innehållet och samtidigt lära sig finska. Och senare i Borgå samlades hon och några vänner en gång i veckan för att tala och läsa finska.

„Tro dock ej att jag är nå’n ytterlig fenno-manska(‘,skrifverhon om dessa intressen till sin

väninna. „Hvad jag dock härmed är minst

belåten är, att folk kan tro det vi ifra med saken för modets skull. Skulle något kunna

ge mig leda för finskan, så vore det i sanning detta skrän och gräl, som är för vedervärdigt, Saima i proportion. Det är någonting obehagligt uti att se hvad man hållit heligt och kärt i sitt hjärta med skrän och nojs föras omkring som ett spektakel, ett stridsämne för dagen; och i synnerhet då, såsom nu, följden icke gärna kan bli annan än att just därigenom motverkas hvad skrikarena drifva fram".Företeelserna inom den svenska vitterhe-ten egnar hon särskild uppmärksamhet och uttalar sig mången gång om dem. Hennes ställning till Fredrika Bremer skall närmare beröras längre fram. Med tidens omtvistade store författare Almqvist sysselsätter hon sig ofta och har af honom tagit djupa intryck*).

Hennes omdöme är i egenskap af en samtida kvinnas uppfattning af Almqvist särskildt beaktansvärdt, medan det jämväl visar hennes förmåga att förstå det snillrika hos den store skalden, om hvilken hon skrifver till sin väninna:

*) Det är mig alldeles ofattligt på hvilka grunder förf. af ett nyligen utkommet arbete, A. H. Bergholm, i sina Studier öfver C. J. L. Almqvist med anledning af Runebergs stora beundran för Almqvist på följande vis karaktäriserat fru Runebergs ställning till den svenske diktaren:

„Särskildt Teckningar och Drömmar visar, hvems andes barn hon var. Bilderna, skrifsättet, stilen öfver hufvud taget påminna storligen om Almqvist. Egendomligt var att Runeberg själf, i hvars poesi man ej torde kunna påvisa något almqvistianskt, så högt beundrade Almqvist, då däremot Fredrika Runeberg knappt kunde tåla höra talas om honom och likväl i sina litterära alster visade sig såsom en hans lärjunge".„Jag skulle bra gärna prata med dig om Almqvist, jag har bra mycket, som jag är ond på honom för, icke kan jag försona mig med Marjam och många andra saker, sammaledes med hans ‚Går an‘, i afseende å hvilket sista jag förfar alldeles på tillbörligt manér, i ty att jag alls ej läst den. — — Men som sagdt, jag är ofta missnöjd med Almqvist, så mycket jag än i

annat måste {ilska honom".

I sina efterlämnade anteckningar yttrar •hon sig efter Almqvists död utförligare äfven om hans olyckliga lefnadsöde, som gått henne djupt till hjärtat:

„Kanske var han en brottsling, kanske också icke. De finnas, hvilka påstå att hans skuld åtminstone ej var så stor som den s)m-tes, att han var en fluga i spindelns klor, att han råkat i händerna på en man, som förstod att pina ett ömtåligt instrument så att det gaf några falska toner, hvilka sedan vederbörligen förstärktes, så att de kunde tjäna girighet och hämndlystnad till vapen. Vare huru som helst härmed, så har nu hvad som hos Almqvist var stoft, återgått till stoftet, men hans härliga skapelser lefva, och det ärju icke stoftet vi vilja söka och se. Låtom oss älska blott den sköna blomman, som vuxit

upp därur. En sammansättning af ljus

och mörker, af doft och skönhet och stoft. Han liknade sagans paradisfågel, hans sång var hänryckande, så att man för den kunde glömma att tusende år förflöto, men han hade inga fötter. Sådan var Almqvist. Höjd öf-ver jorden, sjöng han en tjusande sång, skär och ren som den luft, som omgaf honom, men sänkte han sig till jorden, då sjönk han ned i dess dy — ty han egde inga fötter".

En annan gång åter skrifver hon: „Man läser ett par sidor af honom och har tankar för en hel dag".

Under Runebergs långa sjukdom läste hon ännu högt Almqvists arbeten då och då vid „högtidsstunder“, och fann det njutnings-fullt „som att vandra genom idel soliga rosengårdar".

Icke kan väl gärna denna hennes uppfattning af Almqvist sägas vara annat än långt framom tidens vanliga sätt att bedöma honom, lika så väl som hennes åsikter i många andra fall syftade ut mot framtiden.Om sin mans arbeten hör man fru Runeberg sällan yttra sig, det förefaller som hade hon varit rädd att låta den ofantliga beundran hon i själfva verket kände för dem, alltför mycket lysa fram. Hon ansåg sig stå dem för nära, och hennes skygga natur fruktade för att människorna kunde tro henne vilja taga något af hans berömmelse åt sig. — „Jag har aldrig förstått att drapera mig i lånad mantel. Icke har ju jag någon den ringaste förtjänst af hvad han gjort", säger hon.

Ställningen som en stor mans hustru blef otvifvelaktigt ibland för henne en ömtålig punkt. Hennes djupa, lidelsefulla natur, egde med en utpräglad personlighets själf-medvetande ett starkt kraf på att äfven lefva sitt eget lif, medan en svag, vacklande hälsa och tilltagande döfhet bidrogo till att afsön-dra henne från yttervärlden och människorna och göra sinnelaget än mer reflekterande och inåtriktadt.

Om hennes ömtålighet vittnar t. ex. följande yttrande från en senare tid till en af familjens nära umgängesvänner. I det hon tackar för visad vänlighet, tillfogar hon: „E1-

5jes vill jag just icke komma mig att af någon emottaga en vänlighet, annat än såsom något människorna svårligen kunna undgå att i förbigående visa mig för att icke vara alltför ohöfliga eller rättare för att icke olikheten vid deras vänlighet mot Runeberg måtte sticka alltför bjärt fram. Jag finner visserligen att detta måste stundom vara en sjuklighet i mitt lynne, efter det funnits tider i mitt lif, då äfven jag kunnat glädja mig af att tro någon och annan äfven mot mig vara

vänligt stämd. Det ledsamma är att ju

mera jag är så till sinnes att jag skulle be-höfva människors välvilja, dess mindre kan jag förmå mig att tro mig ega någon att påräkna".

Det hände nämligen att främmande personer, som i hemmet uppsökte den store skalden, ibland tanklöst nästan ignorerade hans tillbakadragna döfva maka, som bittert kände det sårande däri.

Öfver hufvud taget kunde intet kränka henne djupare än de ytligt och skeft framkastade bedömanden af hennes ställning som den store skaldens hustru, hvilka ibland blefvosynliga. Med anledning af några uppgifter om Runeberg, tryckta i utländska blad, däri hans hustru omnämnts såsom en person utan förmåga att uppfatta sin store man, utbrister hon harmset: „Och jag hade dock inbillat

mig att förstå honom så som kanske få andra förstodo honom, och föga hade någon annan fått så fullt blicka in i hans själ, som han hade tillåtit mig att det göra".

Förhållandet mellan makarna hvilade på fullt och öppet förtroende. Under de tidigare åren af deras äktenskap hände det, skrif-ver fru Runeberg i sina efterlämnade anteckningar, att hennes man stundom var misstrogen. „En gång tilldrog sig något, som på mig kunnat kasta en skugga, den jag icke egde annat medel att vältra ifrån mig, än blott mitt ord. Jag sade då: har du någonsin, under de tio år vi lefvat tillsamman, funnit att jag sagt dig ett osant ord eller sökt föra dig bakom ljuset, vare sig i stort eller smått, eller har jag någonsin sökt dölja någonting för dig, då må du nu misstro mig, men har jag varit fullt ärlig och uppriktig alltid, så tro mig nu, då jag säger, att jag i denna sakär fullt oskyldig". Han trodde henne, och under deras långa samlif gjorde sig sedermera aldrig någon misstänksamhet gällande.

Runeberg var af naturen mycket häftig, och den som såg honom ond, kände nog föga lust att trotsa honom. Han var otvif-velaktigt härskare, såsom kraftfulla, öfver-lägsna personer blifva det och tidens sed uppmuntrade till. Inom hemmet var hans yttrade eller blott gissade vilja lag.

Med obändigheten i hans natur finner sig hans hustru väl till rätta. Så hör man henne uttala sitt ogillande af att i de skildringar och lefnadsteckningar, som ibland i in- eller utlandet framträdde öfver Runeberg, han vanligtvis gjordes alltför tam. — „Stolt, manlig och stursk det var han", säger hon, „men aldrig sentimental eller hvad man kallar .beskedlig1". — Och här kan alls icke råda något tvifvel om att det är med ringaktning för de s. k. „beskedliga“ hon yttrat detta.

Under förlofningstiden var Runeberg, säger hon, „en stormande, befallande, passionerad älskare", som ville råda öfver sin fästmöoch var orimlig och oresonlig, om någon annan önskade bestämma öfver henne.

Hennes förut anförda yttrande från den första tiden af deras äktenskap om „glädjen och lyckan att se in i Runebergs själ och med honom lefva i tanke och hjärta", vittnar om känslans innerlighet och djup. Att ega honom med hans andes skatter, det var hvad hon ömtåligt vaktade på, detta andliga utbyte, som hennes intelligens så väl som hennes känsla äfven fordrade af äktenskapet.

I ett bref från 1838 skrifver hon till Augusta Lundahl:

„Nu först har jag rätt och fullt lärt mig inse, hvad jag eger i min man. Det är härligt att se huru han skingrar hvarje dimma, hvarje tvekan, hur allt blir ljust och klart för hans ord för en och hvar som vill hafva öron att höra. — — Jag nästan skäms att skicka dig en sådan Runebergs apoteos, som det föregående innehåller, men jag anser dig så fullkomligt för min vän, att jag alls ej fruktar af dig något misstydande eller ens det ringaste spelöje däröfver".

Yttrandet föranleddes af pietismen, somvid denna tid begynte sprida sin lära och lifsåskådning inom den österbottniska student-afdelningen och inom vida kretsar bland såväl det egentliga folket som de bildade i vårt land. Som bekant invecldades Runeberg i en liflig polemik härom med Lars Stenbäck och skref af denna anledning Den gamle trädgårdsmästarens bref för att varna för pietis-mens faror och det skefva och lifsförstörande i dess läror. I dessa viktiga frågor omfattade således fru Runeberg sin mans lifsåskådning.

En annan gång åter hör man henne tala om huru Runeberg förmådde verka lifvande och höjande på alla som kommo i beröring med honom: „Han egde en märkvärdig förmåga att slå eld i folk, så att om de ock voro hurudana flintor som helst, så gnistrade de i Runebergs sällskap".

Bekant är ju att skaldens känslor lätt uppflammade och antändes vid åsynen af kvinnlig skönhet och under inflytande af kvinnligt behag. Hans hustru har omtalat att en gång, medan några af familjens närmaste vänner sutto tillsamman, det blifvitfråga om huru lätt poeten haft för „att flamma och de olika grader han bestått den ena och andra". Sedan Runeberg ett ögonblick tyst hört på, begynte han med den mest skälmaktiga, odygdiga min uppläsa följande improvisation:

Älskat har jag många, många, än en ful och än en

skön,

Unga, gamla, korta, långa, hvilken blef väl sen min

lön?

Tvenne feta, resten skrikor: en Augusta, en Sofi, Två Marior, två Fredrikor och en Emilie.

Senare säger fru Runeberg med anledning af detta minne:

»Tilläggas bör ock att det i det hela icke just alla gånger var så allvarsamt menadt å hans sida med dessa flammor, ehuru folk smått bråkade därom, och de som voro föremål därför, stundom hade den barnsligheten att känna sig så pass smickrade af hans uppmärksamhet att de ansågo en liten fantasi för en stor passion. Jag känner dock tämligen huru härmed förhöll sig, ty, brukade han säga åt mig, du är ju min enda förtrogna".Under den skämtsamma tonen här ljuder dock ur känslans allvarsdjupa strängaspel den underförstådda bekännelsen, att hans hela förtroende är den lifvets skatt hon ömtåligt bevakar och för hvars behållande hon äfven är beredd till uppoffringar. Hon bekräftar själf detta antagande genom den fråga hon engång ställde till honom, hvarför han så strängt bedömde hennes brister, under det han var så öfverseende med andras, hvarpå hon fick till svar: „Hvad bryr jag mig om främmande och huru de bete sig, men du, du får icke ha några fel".

Öfver hufvud taget får man det intryck af hennes förhållande till denne utmärkte, af hela sitt land uppburne man, att i hennes känsla för honom med kärleken blandar sig en hög grad af vördnad, af respektfullt förtroende, mera än af det kamratlikt förtroliga, som kanske hör till en senare tids uppfattning af hustruns ställning.

Till detta respektfulla uppblickande ansluter sig det drag af moderlighet, som framträder i hela hennes gärning i hemmet och sträcker sig från omsorgerna om att skaldeni lugn och ro måtte få tid till sin diktning, ända ned till de små husliga detaljerna i det gästfria hemmet, städse öppet för alla de otaliga besökande, som i Borgå och på Kroksnäs uppsökte den berömde mannen. Redan under förlofningstiden, medan Runeberg bodde i samma hus som familjen Tengström, var det hans fästmö, som sörjde för att han fick sitt kaffe klockan fem på morgonen för att därigenom arbetet med hans afhandling för docenturen skulle gå lättare. Hon steg då själf upp klockan fyra, kokade kaffet och väckte sedan den gamla trotjänarinnan, som bar in det till magistern. Ett vittnesbörd om hennes trogna omsorger är ock i hemmet i Borgå det lilla glasskrinet, i hvilket hon tillvaratog och gömde de små dyrbara papperslappar, på hvilka Runeberg upptecknat Fänrik Ståls sägner. Och med hvilken uppoffrande hängif-venhet utan gräns satt hon icke sedan vid den af sjukdomen fjättrade skaldens läger under de sista tretton åren af hans lif.

Det inåtvända tungsinnet med böjelsen för grubbel, som hela lifvet igenom gaf sin färg åt Fredrika Runebergs personlighet, har afhenne själf liknats vid en sårad blodåder, som trots alla försök att förbinda den, „ibland sprutade upp". Lyckligtvis fick det en motvikt af den ovanliga intelligens, som samtidigt oemotståndligt dref henne att gripa den andliga rikedom lifvet bjöd. Och fullt och helt utformades också lifvet kring henne af den genialiske, lifskraftige mannen och sex uppväxande, begåfvade söner.Skandinamska författarinnor och koinno-frågan. Skymtande ideal.

Sträng självkritik med ständig törst efter vetande och kunskaper framträder oupphörligt i alla Fredrika Runebergs yttranden ora sina andliga intressen. Någon fara för att hon vid sidan af Runebergs stora, klara ande skulle blifva stillastående, fanns väl i självfva verket icke; svek något, var det de af allt husligt arbete strängt i anspråk tagna kroppskrafterna, som tillika fordrades för att omspänna det andliga innehållet.

Hennes intelligens och beläsenhet gjorde att tidens röster icke kunde för henne förklinga ohörda, huru fjärran hon än satt från härdarna, där de nya idéernas tändande gnistor sprungo fram, eller huru öfverhopad af hemmets arbete hon än må hafva känt sig.Hon var samtida med den starka rörelse för kvinnans frigörande, som småningom banat sig väg från Amerika och England och nu begynte blifva en makt i nordens samhällen.

Långt förr än emellertid Fredrika Runeberg af sin penna formade ett vapen till kamp för kvinnans sak, ser man att för henne personligen inflytanden gjort sig gällande, som säkert voro sällsynta på denna tid.

Från början af adertonhundratrettiotalet, då Runeberg och Nervander redigerade Morgonbladet, finnes nämligen i

behåll ett bref till fru Runeberg från hennes forna engelska lärarinna och vän fru Salmberg, hvilket denna skrifvit med anledning af att Morgonbladet omtalat kvinnorna på ett sätt, som tycktes henne föga värdigt. Hon säger sig tro Runeberg vara alltför lyckligt gift för att åsikten kunde vara hans; hvad Nervander beträffade, kände hon honom icke, ej heller hans hustru, men var det hans omdöme och bedömde han kvinnorna efter sin hustru, så beklagade hon honom. I brefvet, som är skrif-vet på franska, fastställer hon sin synpunkt på följande sätt:„0m kvinnorna i Finland i allmänhet icke äro upplysta — hvenis är felet? — är det icke familjefädernas? Hvarför leda de icke sina döttrars moraliska uppfostran såväl som sönernes? Medan hustrurna äro upptagna af sina husliga plikter, kunde männen i stället för att röka den ena pipan tobak efter den andra, roa sig med att vidga det svaga könets idékrets. Om de det gjorde, behöfde de icke beklaga sig öfver tanklöst kött, ty kvinnorna äro icke dummare än männen".

Yttrandet är ju högst märkligt för den tid, då det framträdde; helt säkert hörde icke många unga kvinnor här sådana åsikter på aderton-hundratrettiotalet uttalas af en annan kvinna.

Af Fredrika Bremer har fru Runeberg mottagit stora, oomtvistliga intryck. Men man frestas ock att ställa upp henne invid Camilla Collett och de danska systrarna Fibiger; ehuru hon troligtvis icke blifvit direkt påverkad af deras skrifter, är hon dock till ande och åsikter i släkt med dem och har till sin inre utveckling såsom författarinna att framvisa i många fall liknande erfarenheter.

Den norska författarinnans lif gestaltade sigju så vidt möjligt olikt fru Runebergs. Camilla Collett var den oroliga sökande anden, för hvilken hemmets och hemlandets förhållanden alltid blefvo för trånga, och som därför måste bana sig väg ut till andra lifsformer, hvilka tilläto större frihet, på samma vis som Fredrika Bremer af andens tillskyndan drefs ut till pilgrimsgång i en på den tiden för kvinnorna så mycket mer än nu okänd värld. Camilla Collett var, oaktadt sin oerhördt skärpta blick för alla de stora missförhållandena i kvinnans ställning i samhället och det dagliga lifvet, dock en äkta dotter af romantiken. Hon var, oaktadt hennes äktenskap med prof. Collett skildras såsom lyckligt och grundadt på samstämmighet i åsikter, dock kvinnant, som lidit sin bittraste besvikning såsom kvinna i sina unga känslor för Wel-haven och som aldrig kunde förgäta det.

Liksom för Kierkegaard hans olyckliga ungdomskärlek blef den jordmån, ur hvilken hans diktnings frodiga växtlighet lät sina vackraste, mest sällsamma blommor sprida fram, så blef ock för Camilla Collett besvikningen i ungdomsåren den härd, i hvilken känslanständigt hölls glödande, och gnistorna, som utgingo härifrån, tände elden, hvars sken sedan så skarpt belyste missförhållandena i kvinnornas lif. Camilla Collett, som på sin tid ansågs för Norges skönaste kvinna och blef ett föremål för diktarenas hyllning, var undantagsnaturen, som aldrig kunde finna sig tillfreds med lifvet. Hennes smärta formade sig visserligen ofta till den skönaste poesi, medan hon å andra sidan i känslan af att hon, som led, var kvinna, riktade anklagelsen för denna smärta mot kvinnornas undertryckare.

De danska författarinnorna Ilia och Ma-thilde Fibiger åter som, oförberedda för lif-vets kamp, såsom den högre klassens kvinnor vid denna tid mest alltid voro det, trädde ut från det hägnande fädernehemmet för att taga upp ett hårdt arbete för brödet, Ilia som sjuksköterska och Mathilde som Danmarks första kvinnliga telegrafist, kände bittert de otaliga svårigheter och hämmande skrankor samhället reste kring dem såsom kvinnor. Om möjligheten af att därjämte tillgodose sin andes djupaste kraf har Ilia skrifvitnågra märkliga ord till en af sina manliga släktingar:

„Du har orätt, när du talar om: hvad jag genomgått 'såsom författarinna’. Hvad jag gått igenom, det är detta: att vara ett undantag. Hvad detta vill säga, kan du, som står på din naturliga plats, knappast göra dig någon idé om. Att vara kvinna, att veta att jag såsom kvinna står öfver allt offentligt erkännande, att det som eljes anses för lönen, för mig snarare är en förnedring, ty den simplaste naturliga kvinna, som har hus och hem och där sköter sin gärning, är mer än jag, som i bästa fall dock endast blifver ett undantag. Att vara kvinna och dock skrifva! I. enlighet med hela sin natur och

I

sitt hjärtas innersta åtrå bestämd att själf vara — och så endast nöjas med att framställa, att dikta!----------

Hvad jag är eller icke är — har jag icke

valt själf. I världsligt hänseende vet

jag endast att jag är alldeles rättslös. Det har jag lärt, det har jag känt och jag nöjes villigt därmed. Ty mycken lön har jag fått förut. Arbetet självt är lön och den fredoch klarhet, som följer med sådan stilla sysselsättning".

„All diktartillvaro är synd", har Sören Kierkegaard sagt. — All diktartillvaro är en olycka — kvinnligt sedt — ljuder Ilia Fibi-gers smärtsamma själfbekännelse emot oss. Men det sätt, hvarpä hon förhåller sig till sin diktargåfva, är i själsligt afseende betecknande och intressant. Hennes uppfattning af diktningen såsom ett inspirationens verk uppenbarar på en gång den finaste kvinnlighet och en djup, till sitt väsens art afgjordt kvinnlig lidelsefullhet. Och med det hon lidit genom att känna sig vara ett undantag, vill hon gagna sina medsystrar.

Ur Fredrika Bremers ord: „Jag kände mig född med starka vingar, men kände äfven att de voro stäckta och trodde att de alltid skulle så bli“, ljuder medvetandet om hennes undantagsställning och smärtan under trycket däraf. Ju mer hon emellertid genom inre kamp och strid arbetade sig fram till en uppfattning om sin kallelse, desto mer upphäfdes småningom detta tryck. Och när hon slutligen insåg att hennes diktning kunde

6stå i samklang med hennes djupaste längtan och äkta kvinnliga begär att bringa tröst och hugsvalelse till en lidande mänsklighet, gaf hon med fröjd alla sina krafter åt sin uppgift, besjälad af den varmaste önskan att göra i sjmnerhet sina medsystrar delaktiga af det ljus, som så härligt uppgått i hennes egen själ.

Äfven Fredrika Runeberg egde otvifvel-aktigt den nedtryckande förnimmelsen af en undantagsställning; redan i ungdomen ser man henne stå spörjande och häpen inför Nervänders yttrande, att hon var „ett underdjur". När hon gifte sig med den man hon älskade, trädde hon in i regeln, ställdes in i lifvet fullt och helt, men krafter inom henne, hvilkas natur delvis var henne själf dunkel och okänd, tvungo henne i alla fall äfven nu till manifestationer af ett eget inre lif. Och i resultaten af den inre utvecklingen hos henne spåras sedan otvetydigt den djupa, äkta kvinnliga medkänsla, som, om än skyggande tillbaka för offentligheten, dock visar fram sina erfarenheter i hopp om att gagna och hugsvala lidande medsystrar.Det „inre våld", som enligt hennes egna ord dref henne att skrifva, föranledde henne till många själfbetraktelser och uttalanden om kvinnligt författarskap, hvilka kunna förliknas vid gnistor, drifna fram under smidandet, likt blänkande vittnesbörd om huru kraftig elden varit, som kallat dem till lif. Af dessa reflexioner, hvilka oförbehållsamt låta oss blicka ned i djupet af en kvinnosjäl, återgif-vas här några, dels ur bref, dels ur de anteckningar författarinnan gjort om sin „själs drömmar", sin „pennas barn":

„Hvad mig beträffar, var för mig skrifve-riet ett oafvisligt behof, en tröst dessutom vid bekymmer, en ventil, när mitt inre var öfverfullt af tankar och känslor. Jag måste skrifva, om än aldrig någon komme att läsa hvad jag skrifvit. Dock bjöd jag till att ej extravagera, att hålla mig vackert i spåren af den tidens vanliga romanförfattare och att icke vara så okvinnlig som att våga uttala en egen tanke. Att sådant alldeles ej passar sig för en kvinna, hade jag alltför ofta både läst och hört sägas. Men att föra till torgs samma vara som tusende andra, detmåtte väl dock ej vara så öfvermåttan djärft att det ej kunde förlåtas, tänkte jag.

Men en tid kom, då jag kände mig djupt, bittert olycklig, och jag orkade då ej ge akt på hvar konvenansen satt sina skran kor. Då jag nu ville söka tröst i dikten, måste ock dess källa uppspringa i mitt eget inre, om strålen skulle svalka mig. Då skref jag ’Sim-rith’.

Då senare Runeberg läste denna lilla bit jämte den ännu mindre 'En Dröm’, såg jag att han blef riktigt glad. Han såg helt strålande på mig och sade: detta är utmärkt bra, du måste ge det till Joukahainen (Österbott-ningarnas kalender). Detta var en af de gladaste stunder min penna skänkt mig".

Runeberg hade, när han lärde känna hennes första Teckningar och Drömmar, yttrat: „Detta är framtidsromanen, åt detta håll skall romanen komma att gå". Med detta uttryck „framtidsromanen", säger hans hustru, »menade

han naturligtvis icke att en så obetydlig penna som min, skulle gifva impulsen till en ny art af romanen, utan att det väl skulle komma en tid, då romanen skulle söka attteckna den tid och de personer, den vill framställa, så att säga genom sig själfva, icke genom förf:s beskrifningar, utan så vidt möjligt genom att återge så att säga den luft, hvari de andas eller hvad i vårt samtalsspråk oss emellan vi brukade benämna 'kostym'--------------

Och man skulle då tycka sig se ett folk lefva och röras i sitt naturliga lif, en hvar i sin atmosfär och efter sin sed och art".

Som synes, tog Runeberg här med realistens kraftiga hand redan ett grepp långt in emot sjuttio- och åttiotalets roman.

Dessa fru Runebergs första teckningar blefvo sedan tryckta i kalendern Necken. Det hände en kväll, medan författarinnan satt och vaggade ett af sina barn, att hon fick emottaga den just af trycket utkomna kalendern. När Runeberg, som för tillfället hade främmande, kom in i rummet för att säga till om väl-fägnad för gästerna, räckte hon honom boken, och „då fick jag åter se ett uttryck i hans ansikte, sådant som räckte länge att ha glädje af". Sedan tog han boken med sig för att visa gästerna den.Om kvinnors författarskap och det ofta upprepade påståendet att det är „idel skräp", nedskrifver hon följande reflexioner:

„Härvid kunde kanske invändas, att ibland det inalles så ringa antalet af kvinnliga författare, soin sammanräknadt funnits i tiden, det möjligen, oaktadt alla för dem missgynnande omständigheter, dock torde finnas nära nog lika stor procent af värderade författare, som ibland de millioner af manliga pennor, hvilka låtit sina alster utgå i världen. Besynnerligt i sanning att så kan vara fallet — att däremot under senaste årtiondena så många kvinnor egnat sig åt skriftställeri, måste härmed ej tagas i beräkning, sedan det numera nästan blifvit kvinnorna medgifvet rättigheten att få skrifva, ehuru med bittert hån för hvarje mindre lyckadt försök, som för-fattadt af en man, ej alls skulle ens nämnas, så ha de tusenden, som längtat efter något för själ och hjärta, kastat sig in på denna enda dem öppna väg, att ej tala om de många, som här blott söka ett rikare bröd, än sömnad eller strumpstickning gifva.Men hvad mig själf beträffar, fann jag dock mycket väl sanningen af det nyssnämnda påståendet. Barlast måste det finnas i luftskeppet, 0111 det ej skall redlöst drifvas omkring för vinden, och hvar skulle väl vi kvinnor vunnit den, förnekade hvarje solidare vetande, såsom vi åtminstone hittills det varit? Med min brinnande håg efter vetande, huru skulle man icke, om jag varit en gosse, understödt min håg? Huru skulle man icke då hafva gifvit mig medel att förvärfva kunskaper och grundlägga en solid bildning, ett grundligt vetande. Men en flicka, det var en helt annan sak! För henne måste kunskapen bli en förseglad bok. Lyckligare än de flesta inina jämnåriga, fick jag dock åtminstone söka att samla de kunskapssmulor af vetande, som kunna utfiltreras af litteraturens skum, det vanligen nästan bortkastade, men hvari dock alltid, likasom i grytskummet, någon liten smula närande ämne medföljer. Ja, lyckligare än de flesta andra af dåtidens kvinnor, stängdes dock icke för mig alltför strängt dörren till vetandets lustgård, jag vågade stundom söka att smyga mig in där, gladatt där helst få plocka mig en liten skörd af stickor och strå, då blommor och frukter sutto för högt att utan hjälp nås.

Hvad jag sålunda lärde mig, blef på detta sätt möjligen en slags gryning till en allmän öfversikt af allehanda, kaotisk och utan fasta hållpunkter. Dåligt skulle jag stått mig i en examen med undantag kanske i språkkunskap. Sådan anses ju ännu i våra dagar den sanna kvinnobildningen böra vara. Ännu helt nyligen yttrades i fråga om skolexamina, att sådana vore skadliga för flickor, ehuru nyttiga för gossar, hvilka behöfva kunna reda sina kunskaper. Flickor behöfva alltså icke kunna ha reda på sina.

På sådan lös grund bygges ock dåligt ett författarskap. En annan sak är att såsom vanligen sker anse kvinnan af naturen därtill förnekad anlag. Med samma skäl borde då sägas att naturen förnekat någon viss klass af män t. ex. bodbetjänter, författar-anlag. Ofta torde väl sådanas litterära produkter vara af föga mera värde än vanligare kvinnors och skälet detsamma: brist på grundlig boklig bildning under ett sken af yttre.om än misslyckad 'fagon'. Eget nog är dock Amerikas, Sveriges, ja, enligt mitt och mången annans tycke, äfven Frankrikes bästa romanförfattare, kvinnor: Beecher Stowe, F. Bremer, George Sand".

Ur egen erfarenhet har Fredrika Runeberg låtit oss se några af de konflikter, som uppkommit, „på köksspråket uttryckt, af tvångets järnlock", som legat tungt öfver hennes „inres sjudande gryta".

Så hör man henne utbrista:

„Vid sömmen eller vaggan, ja, vid köks-spiseln kunde mången diktens fjäril fladdra

omkring en och fångas. Hvarje förf.

hör man klaga att de fjärilar han lyckats ^ fånga på papper, icke äro de skönaste, som kringfladdrat hans fantasi, nå, hvad skall då förhållandet vara för den som aldrig tillåtit sig att tänka: 'nu vill jag fånga de vackraste i den täta skaran’ utan endast 'ja, nu har jag en ledig stund, hur är det, finnes här nu i grannskapet någon af fladdrarena, så skall man fånga honom’, och då råkar man minsann ej få tag i de fagraste".----------------„Men när hjärtat svällde i bröstet, när pulsarna slogo så våldsamt, huru

stillade sig icke alltid stormen i själen, när det var mig möjligt att få taga min tillflykt till diktens drömbilder".

------------„Huru ofta, isynnerhet om morg-

garna vid min söm, då allt husets folk ännu sofver, eller om aftnarna, när allt redan är tyst, ja, om dagen, då jag med handen vaggar den minsta och de andra barnen därför ej få stoja alltför högt i rummet invid, huru ofta faller jag ej i drömmar så sköna, att jag glömmer alla ögonblickets små ledsamheter och känner mig sedan med styrkta

sinnen lifvad och rask att vidtaga mina åligganden — skulle väl dessa stunder varit förlorade, tagna bort från den tid jag bort använda för mitt hushåll?

Stundom drifver mig liksom ett inre våld att anteckna mina fantasier, det är som skulle jag känna ett behof att dela dem med någon annan — skulle det väl vara min plikt att dämpa denna håg?"

-------------„Jag ser i allt ett sken af poesi,

vare sig i grötgrytan, i de lappar jag sätterpå barnens kläder, ja, i det lägsta och ringaste. Det är ju allt för min mans och mina barns trefnad. Det är som med växten därborta i blomkrukan, där hvarje stjälk, ja, självfva den svarta mullen och krukan adlas till skönhet genom sitt samband med det hela, sin nödvändighet för blommans fägring. Skulle det vara min plikt som husmor att fördrifva detta poetiska skimmer och gräfva ned mig så djupt i mullen, att jag aldrig mera skulle ana till blomman, som därifrån hämtar sin näring".

----------„Visst äro diktare, såväl män

som kvinnor, ofta opraktiskt folk, hvilket förskaffat skrifvande kvinnor så många öknamn. Men hade de skriftställarinnor, som nu blif-vit dåliga husmödrar, varit födda i ett stånd, där de ej skulle förstått sina poetiska anlag, månne de därför bättre fyllt sina husmoderliga plikter? Eller finnas inga dåliga husmödrar bland de icke litterata. Jag tror nästan i proportion fullt ut lika många.

Den med litterära anlag begåfvade kvinnan torde visserligen ofta nog ej ega anlag att bli en utmärkt husmor, naturen delar säl-lan alla sina gåfvor på ett håll, men att hon bättre förestår sitt hus därigenom att hon dödar de gåfvor naturen gett henne, det kan jag ej tro. Tvärtom torde just bildningen utveckla äfven hos den kvinna, som har mindre anlag därför, det hushållsförstånd hvaraf hon är mäktig".

----------„Men att åter ångra mitt skrif-

veri, det kan jag heller icke, ty många af lif-vets allra bittraste stunder ha dock upplöst sig som molnet i regn uti droppar af diktens tårar, ljufva för mitt eget hjärta, om än ej de egt den klarhet och det behag att de kunnat blifva till pärlor, värda att upplockas af andra människor. Och visst är att hvad jag skrifvit det har skett af ett inre oafvis-ligt behof att få uttala en tanke, en känsla, icke för något annat — jo, också för att kanske väcka i en annan människa ett gensvar på min tanke".---------------

Huru tankarna ordna sig i detta sjudande inre, huru „tvångets järnlock" icke förmår nedtrycka det som lefver och höjer sig af en egen inre eld, utan huru författarinnans känsla tvärt om vidgar sig till sam-hörighet, till medkänsla med alla dem som lida af andligt tvång, särskildt de lidande af hennes eget kön, det kan till någon del belysas af följande tvenne bref, skrifna det förra d. 6 mars 1842, det senare d. 27 mars 1857.

Har du sett mamsell Bremers i anledning af Straussiska stridsfrågan*)? Jag minns nu ej bokens namn. Jag har blott sett några utdrag i Freja, men skulle hellre önskat att hon ej skrifvit den. Jag vet icke, men mig förekommer det som om ett fruntimmer ej borde blanda sin röst i skränet af striden öfver en fråga för dagen, i synnerhet då det gäller hvad jag skulle anse som enskild egendom, den religiösa känslan eller låt vara till och med icke känslan, utan tanken, öfver-tygelsen i religionen. Jag skulle skygga att låta världen se dit in; allt hvad som bor innerst i vårt hjärta tyckes mig vara blott för oss själfva eller möjligen ens man, ens kärleksfulle vän, ens far eller mor eller någon dylik; — och sedan all denna attiralj af lärda uttryck, jag älskar ej att se dem begagnade,

*) Frågan gällde Fredrika Bremers Morgonväktcr.åtminstone ej i skrift af en kvinna. Kanske skulle jag ej funnit det otrefligt, om det ej varit den älskliga landsmaninnan, som jag ej ville se annorlunda än alltid älsklig och

ljuflig".-----

Det ligger en betydande inre utveckling mellan detta uttalande och det senare bref-vet, däri fru Runeberg för sin syster redogör för sina åsikter om Fredrika Bremers mycket omstridda Hertha:

„Jag skulle egentligen ej hinna skrifva något onödigt, men kan ej underlåta att tala om Hertha. Jag är nu ej längre hunnen än i början af andra delen, och kan således ej ännu säga hvad som kan förekomma, men, vare sig nu af, att jag var beredd på mycken befängdhet eller hvad det är, jag har ännu ej funnit den alls löjlig. Uttryck, som fallit sig högst befängda, då de citerats rifna ur sitt sammanhang, ha ganska väl passerat, där de stått på sitt ställe. Men framför allt, jag åtminstone finner nästan sagdt intet orimligt i Herthas person. En flicka begåfvad med en varin och eldig själ, brinnande af begär till kärlek och till verksamhet, växer upp un-der pinande husliga förhållanden, just under dessa små gråheter, som äro lifvets värsta elände, utan att själf älska, utan att ens hennes bästa vän, systern, kommer på sin rätta plats i lifvet, dit hon dock så lätt kunnat komma, om icke där åter småaktigheter varit i vägen; jag kan verkligen knappt tänka mig annat än att en sådan flicka med alla sina vackra anlag måste bli sned och venstervri-den och alls icke passa in i lifvet, när hon redan hunnit till 27 år. Och så långt jag hittills hunnit, säger aldrig mamsell Bremer: ‚se här idealet1! utan hon säger: ‚se, så blir äfven den, som kunnat bli n^cket godt, endast en sned och opassande varelse med allt sitt hjärtas varma vackra vilja för det rätta. Kaste ingen på henne första stenen, utan må man blott bjuda till att icke hvarje eller åtminstone många unga växter så må förtvina och förvridas1. Och detta är så mycket mer berättigadt som författarinnan själf är ogift. Vet du, jag skrattade också med andra förr i världen åt fröken Blum, som grät öfver att hon ej fick uppfylla sin bestämmelse, jag skrattar ej mer däråt. Skola vi, dem ettmildare öde gett en rik och vacker värld med tillräcklig verkningskrets, skola vi vara de som håna de stackare, som intet ega och måste lefva endast för sitt arma fattiga jag. Och hvad är det annat än ett hån att säga: för kvinnan ges intet annat mål än äktenskapet; och tillika begår man ännu den dubbla hårdheten att håna dem som söka att hinna denna kvinnans enda möjlighet att vinna ett mål, att icke vara sämre än den hund eller katt, som åtminstone kan vakta sin herres port eller ta bort råttorna ur hans skafferi. Nej, må också de gamla flickorna få en vrå i vår herres vida rika värld, där de kunna lefva utan att vara andra en börda, och jag är öfvertygad 0111 att många af de kantigheter, som nu så allmänt utmärker dem, skulle försvinna, blott äfven de få något att lefva och verka för. Hertha anser sig nämligen för gammal ren från bokens början; att hon emot förmodan ännu icke finner sig vara det så alldeles, kommer väl att förändra hennes person. Få se huru detta lyckas förf., det vet jag ej än, men nog många behjärtans-värda sanningar har mamsell B. sagt i sinbok, och nog många blickar har hon där kastat i människohjärtat för att icke behöfva hånas, om än en hel hop mindre lyckadt smyger sig fram emellan. I allmänhet har jag blifvit så led åt det myckna hånet i världen, att jag är sjuk af det. Ma man taga det vackra af allt och låta det fula falla bort och dö“.

I ett bref, skrifvet en vecka efter detta, fortsätter hon:

„Du ber mig säga, hvad jag menar om Hertha nu, sedan jag slutat den, och det blir icke mycket annorlunda än hvad jag sist skref. Det vissa är, att jag aldrig kan finna ens löjligt, än mindre anse någon ha rätt att håna, hvad som utgått så ur djupet af ett människohjärta; ja, jag ville nästan säga, skrifvet med förf:s hjärteblod. Man kan vara af olika tankar med henne, man kan finna misslyckade partier i boken, men hon har menat varmt och känt djupt, hvad hon sagt, och i sådant fall är man skyldig hvar människa den aktning att icke bele hvad den anser för

heligt (icke skratta i en annan konfessions kyrka, om än ceremonierna förefalla vidunderliga).

7Och hvar och en måste väl dock medge, att det är stora viktiga frågor för kvinnan, som hon bringar till tals, låt också vara, att det på sina ställen sker med icke lyckade uttryck. Det har varit ett mode och är så ännu att med gyckel gendrifva allt hvad som ordats för kvinnans emancipation; det torde väl komma en tid, för att blott uppta en enda sida af denna rikhaltiga sak, då icke gycklet mera förslår, när sy- och strumpsticknings-maskinerna så helt och hållet förtagit all möjlighet för kvinnan att försörja sig själf, att det ej ges någon annan utväg än att antingen inrätta ett stort fattighus för minst hälften af världens kvinnor, låta dem svälta ihjäl, eller ock ge dem rätt till arbete, rättigheten att där kvinnan icke genom kärleken blifvit ett med mannen, hon icke heller behöfver vara hans nådehjon. Men så är människans art! Hvar och en, som hunnit upp, skuffar ner den, som lägre ner sträfvar uppåt. Så har ju hvarje emancipation i världen nödgats kämpa blodiga strider, men ändå slutligen gått fram, där den förfördelade icke rakt utrotats. Stod icke adeln förr lika stolt och hå-nande mot medelklassen, som nu mannen emot kvinnoemancipationen, likaså i våra dagar de priviligierade klasserna emot de läg-res allt mer och mer försiggående befriande. Men icke bör dock idéens enfant perdue obarmhärtigt ihjälslås, minst af kvinnorna, ehuru knappt någon är så skarp mot kvinnans frihet som just de, stundom därför att man själf råkat komma på en plats i lifvet, där man ej tryckes af orättvisan för egen del, stundom därför att ,bären äro för sura*. Ofta ifras’ ock mot kvinnans frihet därför, att man anser henne vilja ega frihet att bli en man, icke hvad som är frihetens sanna mål, det nämligen, att få utveckla sig hvar och en i sin art, således friheten att vara kvinna och icke ett venstervridet lögnaktigt ting. Men att lägga hån till orättvisan är att säga åt den ogifta kvinnan, hvarför har hon icke gift sig, och därtill ännu förlöjliga den ogiftas sträfvan att bli gift. Hertha själf synes mig vara väl och konsekvent genomförd. En rikt begåfvad, till verksamhet trängtande kvinna, uppvuxen under småaktigt tyranniskt tvång, utan möjlighet af något slags mål för sitt lifeller ens af något nöje; där lifvet är så tomt att hennes drömmar utgöra de viktigaste tilldragelserna i hennes lif (ett uttryck som blif-vit förvridet och förlöjligadt, men som synes mig ganska betecknande för ett sådant där Husgafvelskt lif). Hon har aldrig älskat och den käraste vän hon egt, hennes syster, dör, emedan faderns nyck hindrar henne att uppfylla den bestämmelse, som är kvinnans högsta och i nuvarande förhållanden enda. Hertha får således ej ens lefva i systerns lif, utan är på alla sidor fången och inklämd. Hori måste bli hård, skarp och underlig, hennes fantasier måste bli sjukliga, om också i grunden rena och sanna. Som en motsats ställer förf. Mimmi Svanberg, som med samma varma hjärta och verksamhetsdrift lefver i förhållanden, där samhällslagarna icke missbrukas till våld, och som därför förblir kvinnlig och just visar, huru allmän verksamhet icke behöfver göra en kvinna till karl, och som kommer som hustru i eget hem. Hvar-emot Hertha, när hon slutligen också i sista stunden älskar och vinner kärlek, åter bin-des och sammanprässas och vrides ur sinnaturliga riktning. Att Yngve är alldeles misslyckad, måste man förlåta en ogift förf.; hon har aldrig lyckats skildra karlar, sällan åtminstone. Hvad beträffar de dåd, hvarmed Hertha yttrar sitt frihetssinne, så ha de i allmänhet felet att vara för litet motiverade. Att hon kör vattentunnan till elden, är fult därför, att man ej kan tänka sig det hon ej skulle fått nå’n annan att göra det; vore det ett verkligt nödfall, då blir det raskhet, som är riktig. Likaså skötseln af Yngves sår; hade förf. lyckats göra det nödvändigt, så skulle jag ansett Hertha för ett pjåk om hon ej skött honom. I själfva saken ligger intet ovanligt för kvinnan, hon är ju sen gammalt sjuksköterska. Att hon reser ensam är väl ej alldeles ovanligt af en 27 års flicka, som anser sig gammal och bortkommen från all slags kurtis, men resan är eljes äfventyrligt tillställd i boken. Att hon talar i ämnen, där kvinnan skyggar att tala, är alldeles konsekvent; anden som stormade emot det orättvisa tvång han lidit, bryter ned alla skran-kor, äfven af dem han eljes gärna skulle tålt, ty sådan är alltid följden af tvång och våld.Det i mitt tycke mest misslyckade af hela boken är, när hon torkar Yngves fötter med sitt hår. Då ser man bort och skäms. Den sentimentalt pathetiska stilen faller sig också ofta fatalt misslyckad. Icke vet jag för resten, hvari Hertha just visar sig så särdeles karlavulen. Att hon håller skola, måste väl ej vara okvinnligt, men hennes skolfundering är misslyckadt svammel, såväl som mycket i syskonföreningen, det är visserligen ett stort fel af förf. men gör icke Hertha mer emanciperad. Hvar Snellman läst, att Hertha hade kräftan, vet jag ej, icke såg jag annat än hjärtsjukdom, ett snyggare sätt att taga lifvet af folk.

Icke kan jag förstå att mamsell Bremer velat framställa Hertha som ett ideal, ett ideal fostras ej af sneda

förhållanden, men att hon velat åt sin Hertha skaffa läsarens medkänsla genom att göra henne så galant som möjligt, och i alla fall äfven ge en ädel och stolt kvinna. Dessutom vet jag ej om man har rätt att bedöma, hvad förf. velat härvidlag, utan endast, om hon skapat en sann figur, sådan den måste uppstå ur förhållandena,och det tycker jag hon gjort, just till och med däri att låta henne ofta förlora det rätta fotfästet och svärma i sentimentala drömme-rier. Och jag tror man måste ursäkta mamsell Bremer, om en sådan personlighet förekommit henne fullkomlig därför, att hon väl själf i mycket skrifvit sin egen själs historia och i egen sak är man jäfvig. Det var då en grym schreibseligkeit, så lät jag pennan fara och tänkte ej på att jag präntat tre hela ark om Hertha. Nå hon har förut mycket bläck på sitt samvete".Teckningar och Drömmar.

Det första tryckta alster af fru Runebergs penna var, såsom redan blifvit nämndt, Den unga nunnan i Morgonbladet 1833. Det efterföljdes af en och annan mindre berättelse och åtskilliga öfversättningar i samma tidnings spalter och senare i Borgå tidning. Det mesta af hvad hon skref under dessa tidigare år, såg dock aldrig dagen i tryck, utan gömdes i „den grå påsen" eller förtärdes af brasans lågor.

„Jag lefver i tysthet och hvarken kan eller vill göra anspråk på någon slags uppmärksamhet",— svarar hon Augusta Lundahl, som gjort en fråga angående hennes första uppträdande såsom författarinna och önskat göra hennes berättelser kända i vidare kret-sar, — „ehuru jag någon gång roat mig med att kasta någon bild på papperet — i synnerhet nu mera än förr, då sällskapslifvet genom min döfhet förlorat så mycket af sitt behag för mig, och jag ändå behöfver något sätt att utgjuta mig. Min grå påse är min publik, någon enda gång, men sällan, Runeberg, oftare slukas hvad jag skrifvit, med begärlighet af en liflig publik', eldbrasan, eller en nästan lika liflig, mina små gossars händer, hvilka däraf göra tuppar, kryddlådor, gubbar och damer".

Det som emellertid undgick den i en eller annan form hotande förintelsen och någon gång fick framträda inför allmänheten, väckte odeladt bifall. Början af 1840-talet blef särskildt betydelsefull för fru Runebergs skriftställarskap. Hon hade då under en tid af långvarig sjuklighet och däraf orsakadt svårmod begynt fästa på papperet de första af de smärre berättelser och stämningsbilder, som hon långt senare samlade och utgaf såsom Teckningar och Drömmar. Om den i Berndtsons kalender Necken tryckta berättelsen Simrith, som vunnit mycket erkän-nande, skrifver hon med anledning af en lof-ordande kritik af Palmblad i Sverige, att hennes recensent antagit Simriths författare vara en ung man, och att hon förmodligen hade detta misstag att tacka för det välvilliga omnämnandet, emedan han bedömt berättelsen ur en helt annan synpunkt, än om han vetat att den varit skrifven af en kvinna. „Intet förnämt öfverseende", säger hon, „ingen nedlåtande artighet kom i fråga, utan endast styckets egen halt".

Uppmuntrande verkade också de inbjudningar att lämna bidrag till en eller annan publikation Simriths författarinna hädanefter nu och då fick emottaga.

Men snart återkommo tviflen och ovissheten. Fredrika Runeberg skref vid denna tid sin skildring från stora ofredens dagar Fru Catharina Boije och hennes döttrar, den första historiska romanen i vårt land. Det erkännande Runeberg uttalade, när hon läste upp sitt manuskript för honom, anser hon vara „förmätet att för någon annan upprepas". Emellertid fick hennes roman ligga i femton år, innan den blef tryckt.Varnande röster i hennes omgifning hade icke underlåtit att höja sig mot hennes sysslande med pennan. Hon betonar med mycket slående skärpa att emellertid de damer, som af häpnad och ovilja skulle lyft sina händer, ifall de anat hennes „tysta stunders lek med pennan", just voro de som oftast af henne begärde modeller till sina barns kläder eller hjälp med tillklippningen eller råd för hushåll och mat. Men varningarna och ogillandet underläto dock icke att utöfva ett ödesdigert inflytande. Hon begynte inbilla sig att äfven hennes man ogärna såg hennes litterära arbete och beslöt höra upp därmed. I flere år stod hon vid sin föresats, tills Runeberg en gång förklarade, att hennes beslut gjorde honom „sorg“ och bad henne återtaga pennan.

„Skränet mot kvinnans rättighet till att försöka producera något hade lyckats bita sig fast vid mig och göra mig orolig och förbryllad", berättar hon själf, „och slutligen ville jag förstöra alla minnen af att jag någonsin sökt mig ett nöje i pennans lekar". — Förstörelseverket hade äfven redan bör-jät, när Runeberg kom in och allvarligt förebrående frågade: „Vill du göra dig till en andlig självspilling?"

Sålunda räddades åtminstone en del undan förintelsen. Men tanken på att hon måhända lät sig dåra af illusioner, att hon måhända löpte efter bedrägliga irrbloss i andens värld, ansatte henne alltjämt. Hon var, såsom hon själf säger, „för stursk" för att vilja träda fram som en medelmåtta. Då fattade hon beslutet att vända sig till J. W. Snellman, som vid denna tid strängt svängde kritikens färla, och som hon ju var bekant med sedan Lördagssällskapets tider. Han skulle läsa igenom hennes små bitar och sedan med ens göra slut på alla illusioner.

Snellmans utlåtande blef emellertid mycket uppmuntrande.

Han bad att få införa det han läst i Litteraturbladet, där sedan „sagoparablerna", såsom Runeberg karaktäriserade dem, från 1856 ingingo under den gemensamma af Snellman funna benämningen: Teckningar och Drömmar af signaturen —a —g, och där redak-tionen för läsaren presenterade den första af teckningarna med följande ord:

„Den allmänna titeln är redaktionens. — Vid sådana fria fantasiskapelser, som de ifrågavarande, får kritiken bry sin hjärna med klassificerande och titulerande utan någon säkerhet att träffa det rätta; ty redan diktens rikedom på begreppsmässigt bestämda former är stor, och hon företager sig därtill med sin egen goda rätt att skifta i flera former, förvillande estetikens läror, men bevisande sin rättighet genom sin skönhet". —

Han uttalar därefter förhoppningen, att

framtiden skall se dem återuppträda såsom „Samlade dikter med icke blott signatur på titelbladet".

Samlade och år 1861 i bokform utgifna under den bibehållna titeln Teckningar och Drömmar, tillåta dessa stämningsbilder och berättelser en inblick i författarinnans själ, mera intim och åt flere håll än hennes två historiska romaner, hvilket ju ock blir helt naturligt, framsprungna som teckningarna äro ur de skiftande känslor och tankar som, mereller mindre, för tillfället vid deras nedskrif-vande behärskade henne.

Teckningar och Drömmar bära otvifvel-aktigt romantikens märke, ega något af dess fantasteri och förkärlek för det dunkla och sagolika i människoödet jämte dess längtan efter idealet. Söker man efter förebilder, faller tanken närmast på Almqvist och Andersen, icke på den store mästaren vid författarinnans sida. Om någon efterhärmning kan dock aldrig blifva tal. Den djupa underström, som burit och skall bära de bästa af Teckningar och Drömmar öfver skiftande tids-vågor, är en stark personlig känsla.

Under fantasins lek och under det som genom ett tillfälligt skattande åt en litterär riktning kan blifva föråldradt, går den djupa personliga erfarenheten, den klara tanken och bestämda viljan mot ett medvetet mål, och de luftiga drömmarna hafva ofta ett syfte. Medan fantasins spel blir liksom en upprättelse, en tröst, en godtgörelse och en ersättning för allt det prosaiska hvardagsarbete författarinnan någon gång gläder sig åt att få glömma och kasta åt sidan, stiger äfvenvid fantasins läskande brunnar och svalkande källsprång medkänslan fram, denna äkta medkänsla hos kvinnan som, drifven af ett oemotståndligt begär att trösta och hugsvala, gör andras sorg till sin egen.

Allt som lider och misshandlas, kommer in under denna rika medkänslas omvårdnad: det misshandlade, tåliga husdjuret, den ovarsamt brutna blomman, som får vissna i solskenet, såväl som de lidande människobarnen, hvilka måste bära lifvets tunga och hetta. När det gäller att blotta orättvisorna mot de svaga, bekämpa missförhållandena, som kränka de värnlösa, eller kräfva rättvisa för dem som nedtrampas af orättfärdigheten, fruktar författarinnan icke att gripa äfven till satirens hvassa vapen, och medvetandet af att också hon själf såsom kvinna hör till de i samhället rättslösa, har då ibland gjort satirens hvassa klinga tveeggad.

Den polemiska grunden i Teckningar och Drömmar är kvinnans ställning i samhället och familjen, sådan sed och lag skapat den, medan deras poetiska innebörd är kärlekens natur och väsen hos kvinnan. Mycket af detsom genom stora diktares hand senare blif-vit en hel problemlitteratur, finnes här redan kändt och antydt.

Författarinnan har inledt sina teckningar med bilden af en ängel, som står framför en kvinna och förebrår henne, att hon ännu icke erlagt det fulla mått af tårar, som blifvit henne af skaparen förelagdt. Ty hvarje tår, gjuten ur djupet af ett kvinnohjärta, blir en pärla, hvarmed himlens salar prydas.

„Skall jag med tårar gälda att mitt hjärta varit så rikt att det varit fattigt på tårar?" frågar kvinnan.

När hon får till svar, att ingen kan draga sig undan, utan en hvar måste fylla sitt mått, ber hon att få gå ut och samla upp de tårar, som osedda falla till jorden, för att sålunda erlägga den kräfda skatten. Och lydande sitt hjärtas maning, söker hon „de gömda tårarna, de obemärkt till jorden fallna", söker såväl „en stelnad droppe från landet vid polen", som »några af de brännande heta från solens land". I dessa droppar få—ofta med mycket känsliga linjer — skiftande kvinnoöden spegla sig.Till sitt innehåll sönderfalla Teckningar och Drömmar i tre grupper. Typisk för den första af dessa, skildrande den på naturstadiet stående kvinnans kärlek och hennes känsla i konflikt med det vaknande person-lighetsmedvetandet, är berättelsen om Aikyn, samojedflickan, som främlingen lär känna, när han genom snöstormen öfver tundrorna mödosamt banat sig väg till samojedens boning.

Hos samojeden är ljus och högtid. Tran-lampan lyser, bröllopet firas. Den unga fjor-tonåriga Aikyn har af sin fader blifvit såld åt den „vinde Mirgån".

När brudgummen för hem Aikyn, följer främlingen med och bosätter sig i byn med de många tälten för att lära sig samojeder-nas språk.

„Han hörde, huru mannen talade till Aikyn som snöstormen till drifvan. Han såg, huru hon arbetade mera än trälinnans arbete, men aldrig erhöll ens så mycken vänlighet som trälen

Vid främlingens förmaning att bemöta henne väl, ty „hon är väl människa som du“, svarar mannen att han betalat henne dyrt —

8med hela trettio renar, och därför må hon göra nytta för sig.

Så slänger han till henne ett afgnagadt ben och utbrister: „Människa, kvinnan? Åh, ett orent djur!"

Främlingen föreslår Aikyn att lämna mannen. De trettio renarna, som varit lösepen-ningen för henne, skola återbetalas och den unge samojeden, som älskar Aikyn, skall följa henne till främlingens land.

Men samojedkvinnan vägrar, i det hon för främlingen omtalar en af sitt folks sägner om den store vise spåmannen Urier, som fann jorden dålig och längtade till himlen. Han befallde sina båda hustrur göra honom och sig själfva nya kläder och nya körredskap åt renarna, men intet gammalt finge användas därvid. Så steg han i sin släde och hustrurna enhvar i sin och renarna begynte draga dem upp mot himlen. Men när Urier såg att hans unga hustrus ren icke mäktade stiga uppåt, utan att hennes släde alltjämt sänkte sig mot jorden, frågade han henne om orsaken därtill. Då svarade hon: „I min klädnad sydde jag ett band, som jag tog ur barnetslinda. Det drager mig till jorden. Låt mig återvända".

Och Aikyn slutade: „Främling, du är vis som Urier; vän, hos dig vore himlen; men i Aikyns dräkt sitter ett band ur barnets linda: hon kan ej följa dig".

Till samma grupp hör Simrith, historien om den rika moabitiskan, som gift sig med israeliten Bani och från den babyloniska fångenskapen följt honom till hans land, men hvars lefnadslycka hotas med undergång genom profeten Esras stränga påbud att alla israeliter, som tagit främmande hustrur, skola skilja sig vid dem. Hon vägrar att mottaga mannens offer att gå i landsflykt med henne, hon vill i stället söka sig en tillflykt vid hans lands gränser, där hon kan se röken af offren och känna doften af blommorna på hans lands ängar.

Och Simriths ödmjukhet och kärlek triumfera. Folkets rättfärdighetskänsla vaknar och det ropar högt tillEsra: „Du Guds man, låt icke förjaga henne! Se, hon har varit en mor för våra barn, hennes visthus har varit den fattiges och hennes gudsfruktan har va-rit vår lykta"! — Så stannar Simrith kvar, i det rättvisan segrar öfver lagens bokstaf.

Där finnes i Teckningar och Drömmar en hel rad kvinnogestalter, liknande Aikyn och Simrith, icke mycket individuella i och för sig, icke tecknade i så skarpa linjer att de som personligheter skulle ristas i läsarens minne med fasta bestämda drag, men hvilka såsom bärare af en idé uttrycka och förklara någon sida af kvinnans väsende.

I Salik Sardar Khans maka gifver den sköna Alhejdi sig frivilligt döden, emedan hon icke mer eger mannens kärlek. I Kvinnan på Tongatabu framställes i Wainahées person den frihetskänsla, som låter kvinnan frivilligt göra sig till slaf, förödmjuka sig och till och med öfverträda gudarnas befallningar af kärlek till den man hon älskar, men som drifver henne att handla så genom vissheten om att „hennes själ är fri, ty vill hon icke lyda, så tyder hon ej, om än den starke krossar henne till stoft".

Indianens kvinna tolkar kvinnohjärtats känslor af sorg, när mannen vänder sig från henne, af glädje, när hon åter får tjäna ho-nom och af ädelmod, när det gäller att från honom afvärja sorg och olycka. — „Befall rådjuret att stanna, när du bortför dess unge, bjud bladet stanna, som fallit i bergforsens hvirfvel, bjud kvinnan stanna, då hon är skild från sin make". — När hon sedan åter får följa honom, då virar hon ånyo kransen kring sitt hufvud, ty „också på den gamlas lockar hvilar kransen vackert, blott glädjen blommar i hennes hjärta".

Kuhtnanuis dotter är en kort prosadikt om den stolta, obetvingliga frihetslängtan, som skänker kvinnan mod att frivilligt söka döden för att undgå främlingens ok, i känslan af att fäderneslandets sorg och vanära jämväl är hennes. Hos höfdingens stolta maka i Hildred vinner åter moderskänslan seger öfver hatet till medtäflerskan om mannens kärlek, emedan „kärlek är starkare än hat".

Till den andra gruppen af teckningarna kan sammanföras en hel rad små ögonblicksbilder och stämningar, oftast framsprungna ur någon helt hvardaglig företeelse, i hvilken dock tanken fördjupats och kristalliserats så att den symboliskt gifver utkastet till en hellifsåskådning. Så t. ex. En dröm, knuten kring minnen från Åbo brand, eller En saga om vreden, däri vreden förliknas vid „fina, skarpa, hvassa och osynliga dolkar och svärd", som söndersarga kvinnans hjärta, emedan hon icke mera är kvinna, ifall hon släpper dem lös. I Elas frågor framträder i paralleller mellan fattiga och rika, mor och barn, man och kvinna det frivilliga hängifvandet såsom skönt, medan fordran på kärlek och undergifvenhet blir ful, och Myggdansen är en hvass satir öfver den konventionella uppfattningen af människovärdet. Om huru stilen i dessa småbitar smidig och mjuk smyger sig kring tanken på en fast grund af verklighetsiakttagelse, kan början af Puppan gifva en antydning.

„Det var så vackert på ängen och i lunden. Fåglarna sjöngo fritt huru de kände och njöto; ängen bar ett skirt flor af guldstrålar och lunden ett lika fagert flor af finaste skugga. Blommorna doftade, hvar efter sin art, humlorna surrade glada omkring från blomma till blomma, myggorna dansade utan rast, och barnen sprungo svärmandeomkring i yr fröjd och sjöngo: nu är det vår, nu är det vår!"

I den tredje gruppen teckningar skildras kvinnoöden, sådana de kunnat framgå ur s. k. kultursamhällen. Här griper indignationen in, framdrifven af medvetandet om kvinnans kränkta människovärde, och med satirens skarpa radérnål drar författarinnan upp de hårda konturer, de oförmedlade svarta skuggor lifvet låtit henne skåda, och som hon uppfattat med sin af djup kvinnlig medkänsla genomträngda blick.

Hennes åsikter och uppfattning visa sig här långt framom hennes omgifnings. Om man håller i minnet tidpunkten, vid hvilken detta skrefs, äfvensom huru de fördomar, mot hvilka den uddiga pennan riktade sina angrepp, icke blott hystes af den stora allmänheten, utan jämväl delades af de flesta män och kvinnor Fredrika Runeberg umgicks med, måste man icke mindre beundra hennes mod och rättfärdighetskänsla än den talang, hvarmed angreppen skedde. Ännu i dag efter ett halft århundrade finnes i dessa hennesteckningar åtskilligt att begrunda och mången fråga, som väntar på sin lösning.

Hon för den kränkta människovärdighetens talan på ett sätt, som ingen före henne gjort i detta land. Det är knappast möjligt att utan rörelse läsa den lilla biten Hvad skall den gamla? denna på en enda sida gifna gripande skildring af den alldeles vanliga brist på finkänslighet, som i det dagliga lifvet bestämmer den åldrande kvinnans öde: „Hon skall tiga, hon skall försvinna. Då när ingen blir henne varse, ger hon den bästa fröjden".

Medan denna teckning fått sin färg liksom af hjärteblod, företages utfallet i Den opp- och nedvända världen under kvickt skämt mot de skrankor männen rest kring kvinnornas görande och låtande, och visar löje-väckande bilder från den del af jorden, „där folket har sina hufvuden ditåt, som vi ha föt* terna, och fötterna som vi ha hufvudena"; där de således gå upp- och nedvända, liksom mycket annat hos dem också är ställdt på hufvudet.

Märkligast i gruppen äro Facetter afkvinnans lif, hvilka återspegla en hel rad kvinnoöden, en sorgsen skara genom lag och sed andligen snedvridna, delvis förstörda och missbildade, ehuru till det yttre korrekta gestalter, som observerats med den starkaste verklighetskänsla.

I en af facetterna ses den gamla glas-mästarfrun, dotter till den sista fruntimmers-skräddaren af det gamla skrået i Abo, hvil-ken blifvit ruinerad af att kvinnor började fuska i yrket och arbetade till billigare pris. När hans egen dotter en dag bad honom lära henne sy fruntimmerskläder, blef han alldeles rasande, och så pass mycken makt hade han ändå i sitt eget hus att intet kvinnfolk där fick tränga sig in i „karlgöromålen“. Dottern fick lära tala franska och sy schat-tersöm, men när hon gifte sig med en man, som dog efter att hafva hemfallit åt dryckenskap, och hon stod ensam med flere barn, var det icke förmedels pensionskunskaperna hon kunde försörja familjen. Under mannens långa sjukdom hade hon lärt sig glasmästar-yrket och för det mesta utfört arbetet, men när mannen dött, fick hon såsom kvinna icke„stå för verkstaden". Lyckligtvis fick hon fatt på en gammal liderlig glasmästargesäll, som till det billiga priset af mat och kläder och några supar om dagen gick och gällde för att vara verkgesäll, medan hon som förut skötte arbetet. Och när också gesällen dog, tillät stadens magistrat hennes tolfårige son att till namnet vara föreståndare för affären, emedan staden i alla fall behöfde en glasmästare och ingen annan fanns på orten. „Och han var, gud signe gossen, så riktigt beskedlig emot mig och sina syskon, att han lät oss alla lefva på hvad vi förtjänade i verkstan", slutar den gamla glasmästarenkan historien om sina lefnadsöden.

En annan af facetterna återger bilden af dottern till en berömd kemist. Drifven af en oemotståndlig lust att lära sig kemi, arbetar hon i sin fars laboratorium, och fadern låter henne hållas under förevändning att „det ena köket kunde vara så godt som det andra". Under arbetet gör hon en upptäkt; hon nedskrifver sina rön; med glädjestrålande ögon läser fadern hvad hon skrifvit och omfamnar henne, men utropar strax där-efter suckande: „ack, hvarför är du dock icke en gosse"! Hon skickas till pensionen för att få den uppfostran flickor måste hafva, och den vetenskapliga hågen hos henne kväf-ves småningom. När sedan fadern dör, finnes bland hans papper hennes lilla afhand-ling. Emedan hon ofta renskrifvit hans arbeten, antages den naturligtvis vara af honom och upptäckten gaf, hette det, yttermera glans åt den berömde kemistens minne.

Men bättre än af några knapphändiga referat belysas Fredrika Runebergs åsikter i dessa viktiga samhällsspörsmål af de reflexioner hon själf nedskrifvit och som veterligen icke förut blifvit tryckta. Några af dem lyda:

„Hos den fria är ödmjukheten en dygd, hos den fria är den ett behag; hos slafven är ödmjukheten ingen dygd och så långt ifrån att vara något behag att den är vidrig. O, hvarför viljen I neka kvinnan möjligheten af att ega hennes vackraste dygd, hennes största behag, därigenom att I neken henne frihet!"

— „Hvad är det egentligen, som

kvinnorna begära? säger man. Äro de dåså olyckliga, så misshandlade? Hvad kvinnan begär är rätt, icke nåd!

Behöfva väl dessa ord en förklaring?

Man har gycklat obeskrifligt öfver kvinnans emancipation1, gycklet, hånet har småningom nästan tystnat, mången har börjat betänka huruvida icke äfven kvinnan eger rätt till frihet, d. v. s. om icke äfven hon är människa."

---------„ Tider hafva funnits, då bland

människorna de fria voro få, de ofria många. Allt flera hafva befriats, allt färre kvarstått i ofrihet, och vid hvarje frigörelse hafva de redan förut frie ropat såsom mot ett helgerån. Sådan har varit världens gång alltid".

— „Hvad menas då med kvinnans

frihet?

Rättigheten liksom ock skyldigheten att vara en själfansvarig människa. Rättigheten att bestämma öfver och ansvara för sina handlingar. Rättigheten att utveckla sin tanke och sin själ i hvarje ädel riktning. Rättigheten att

sörja för sig själf och att icke behöfva vara ett mannens nådehjon, eller med få ord: samma rätt som mannen eger."— „Indiern anser kasten bestämma

dugligheten för och rättigheten till det ena eller andra yrket.---------

Fordom var det en nästan dylik gräns emellan frälse och ofrälse man. Vi glömma det, då vi nu ej mera se gränserna, sedan folkets emancipation är fullbordad. Men träffar man på att få läsa anföranden i t. ex. Svenska Rådet mot ‚vanbördingens‘ rätt till jämlikhet, då skall man finna där mycket, som nu anföres nästan ordagrant lika emot kvinnans rätt."

----------„Låtom oss dessutom ej alltför

mycket orda om den fysiska kraften. Vi känna ju alla naturens vana att icke dela alla sina gåfvor åt ett håll, och vi kunde således lätt komma på den tanken att efter mannen på sin lott fått den större fysiska, så måtte väl intelligensen i högre mått blifvit kvinnan till del. Detta är något, som vi väl icke kunna ha reda på, så länge mannens och kvinnans uppfostran och bildning varit så alldeles olika."

----------„Heliga frihet, Guds höga bud

i naturen, hvarför tro människorna sig omatt bättra Guds värld genom att lägga dig i band!

Men är då kvinnan verkligen olycklig i nuvarande förhållanden, är hon så förtryckt, så misshandlad? frågar man.

Jag ville nästan svara att detta är likgiltigt, men rättare sagdt är att detta ej hör hit. Frihet är människans oförytterliga rättighet; huruvida hon det oaktadt möjligen kan lefva utan den, är en annan fråga."----------------

Bland de bevis på erkännande fru Runeberg efter utgifvandet af sin bok Teckningar och Drömmar fick emottaga, finnes i behåll ett bref, däri den annonyma afsändarinnan skrifver:

„Ja, af hela min själ tackar jag för det Ni så frimodigt och poetiskt skönt i Edra Teckningar och Drömmar uttalat hvad många, mänga af Edra finska systrar känna i djupet af sitt hjärta, och som hitintills hos oss blott banat sig väg i en tyst tår".

Det är ju i en kritik af denna art en författare ser sin största belöning.fru Catharina Boije och hennes döttrar.

(in berättelse frän stora ofredens tid.

Med sin historiska roman Fru Catharina Boije och hennes döttrar försöker fru Runeberg sig på den djupare motivering och mer utpräglade karaktärsteckning romanen kräf-ver i jämförelse med den korta berättelsen eller flyktiga stämningsbilden.

Fru Catharina Boije och hennes döttrar utkom 1858, ehuru, såsom redan blifvit nämndt, skrifven långt tidigare. Det vid tiden för bokens framträdande af kritiken spårade inflytandet af Fältskärens berättelser, hvilka på femtiotalet höllo den läsande allmänheten i största spänning, var fullkomligt vilseledande, emedan fru Runebergs arbete ju var betydligt äldre än den förmodade förebilden ochi själfva verket den första historiska roman, som veterligen skrifvits hos oss.

Under ett besök i Tammerfors 1833 hade fru Runeberg hört traditionen om en olycks-spindel, som en gäng i forna tider på Ha-tanpää gård vållat en ung fröken Boijes död. I början af adertonhundrafyratio-talet skrifver hon till Augusta Lundahl och begär några närmare upplysningar om denna romantiska händelse, som kvarstannat i hennes minne och tyckes henne kunna användas såsom uppslag till en berättelse.

Väninnan svarar, att den ifrågavarande traditionen berättades om dottern till en baron Boije, som uppbyggt Hatanpää. Den unga flickan hade en gång drömt att en stor spindel sänkt sig ned från taket i hennes rum, omspunnit hennes hjärta och därvid utsugit all hennes lifskraft, så att hon slutligen domnat och dött under dess grepp. Drömmen hade på henne gjort ett outplånligt intryck. När det då en gång hände att hon satt vid sitt arbete i det lilla kabinettet, som beboddes af döttrarna på Hatanpää, och blef varse en stor spindel, som kretsade öfverhenne och sänkte sig ned mot hennes hand, fick hon ett anfall af nervslag och dog af skrämseln.

Öfver rummets dörr fanns ännu vid tiden för fru Runebergs besök en målning, föreställande en ung dam i Minervas rustning, sittande framför ett sybord vid ett öppet fönster, medan en kolossal spindel på sin tråd hängde öfver den skrämda hjältinnan.

Det är kring denna romantiska händelse fru Runeberg, med en symbolisk syftning på spindelns grepp om det unga flickhjärtat, knutit intrigens trådar i sin Fru Catharina Boije och hennes döttrar.

Författarinnan tar genast från början af-stånd från sin berättelse genom att låta den för sig omtalas af en annan person. För metoden fanns ju lysande förebilder, man behöf-ver blott erinra sig Walter Scotts många och långa preludier eller Almqvists Richard Fu-rumo. Med ett kraftigt grepp inför hon därefter läsaren i stora ofredens sorgligt upprörda tider i vårt land.

Berättelsen börjar en mulen och dyster vårafton. På Hatanpää, som eges af enkan

9efter baron Göran Boije, fru Catharina, rin-ges gårdsfolket samman till aftonbönen i stora salen. Endast Cecilia, husets yngsta dotter, låter vänta på sig och är, när hon ändtligen infinner sig, blek och förskrämd. Efter andaktstundens slut får hon stå till svars inför den myndiga och stränga modern. Hon bekänner då att dröjsmålet vållats af en stor spindel, som hon varsnat i sin kammare, och genom den oöfvervinnliga afsky hon hyser för dessa djur, hade hon, gripen af fasa, i spindeln äfven trott sig skåda varseln om en förestående olycka.

Modern klandrar henne strängt för sådan veklighet. Var det tid till svaghet och pjunk? Måste icke kvinnan såväl som mannen uppbjuda allt sitt mod och all sin själsstyrka i dessa bistra tider, då hela Finland låg här-jadt och förblödt, då städerna voro förstörda, borgarena tiggare, hemmanen öde eller befolkade endast af kvinnor och barn, medan de flesta af landets adel, ämbetsmän och för öfrigt alla dess innevånare, som blott kunnat, flytt öfver till Sverige. Fordrades icke såmycket större mod och klokhet af dem som stannat kvar?

Moderns stränga förmaning afbröts af underrättelsen om att en rysk ströfkår nalkades Hatanpää. Allt motstånd blef otänkbart, men eftersom det var kändt, att furst Galitzin höll soldaterna i sträng tukt och påbjudit att endast den som hos sig dolde någon svensk krigare eller någon af den från landet bort-vikna adeln, skulle fängslas och skickas till Sibirien, medan hans egendom tillspillogafs, hoppades fru Catharina genom att strängt förbjuda gårdens folk alla fientligheter samt genom att själf jämte sina döttrar lugnt kvar-stanna i hemmet, undgå plundring och personlig misshandel.

När emellertid några af godsets underhaf-vande trots förbudet i skydd af nattens mörker gjorde ett väpnadt utfall, var gården prisgifven till sköfling. Medan den äldsta dottern Margaretha genom flykten lyckades undkomma, bortfördes fru Catharina och Cecilia som fångar till Åbo, och den stolta herrgården blef lågornas rof.De båda fångna behandlas i Åbo ridderligt hänsynsfullt af furst Galitzin, som ställer till deras tjänst en ung finsk ädling, Johan Bruce. Denne unge man, som be-finnes vara på längt håll i skyldskap med familjen Boije, hade såsom fjortonårig gosse tillfångatagits af ryssarna och, sedan han uppfostrats på furst Galitzins bekostnad, blifvit anställd i dennes tjänst. Åtnjutande furstens gunst, söker Bruce på sitt sätt tjäna sitt olyckliga land genom att så mycket i hans makt står lindra de lidanden och afvärja den förstörelse kriget vållar. Det patos, som uppkommer genom att Bruce, som älskar sitt fädernesland med ungdomligt lidelsefull, svärmisk kärlek, står i dess fiendes tjänst, har tillfört romanen ett verkningsfullt element. På sätt och vis renegat, vinner han ingen personlig lycka; de sällsamma förhållanden han försatts uti, blifva honom öfvermäktiga, och endast döden, som följer på ett af hans försök att göra landet en viktig tjänst, förmår upplösa konflikten mellan hans afsikter och förmågan att utföra dem.Den äldre dottern Margaretha Boijes öde sammanflätas åter med partigängaren Magnus Malms. Den ur det brinnande hemmet flyende Margaretha förföljes af en kosack, men räddas oförmodadt af den raske partigängaren, som redan tidigare lärt känna och älska henne, medan han en gång sårad legat dold i ett torp under Hatanpää och där blifvit vårdad och hjälpt af Margaretha.

Förslagen, djärf och van att slingra sig undan fiendens efterspaningar, besluter han föra Margaretha i säkerhet öfver till Sverige. Under den långa, af många faror och äfven-tyr afbrutna färden, begynner emellertid äfven Margaretha älska sin raske räddare. När de ändtligen en dag hunnit ned till kusten, återstår endast den sista lilla

biten väg ut öfver isen till en ö, hvarifrån Malm med sin lilla där dolda farkost vill våga seglatsen öfver till Sverige, och de tro sig redan i säkerhet för fiendens efterspaningar. Då möter dem där ute på den ödsliga isen socknens gamle]) pastor, som med sina församlingsbor troget delat krigets vedermödor och faror och nu jämte klockaren återvänder från denaflägsna ön, där gårdarna ligga sköflade och plundrade af fienden och där han besökt de sista kvarlefvande, två gamla, döende kvinnor, dem han gifvit altarets sakrament. Han igenkänner Malm och råder honom till skyndsam flykt, emedan fienden nyss varit på spaning efter den oförvägne partigängaren.

Att återvända till land kunde dock icke blifva tal om, det hade varit detsamma som att gifva sig i fiendens händer. De båda ungas beslut blef därför hastigt fattadt: de bådo den gamle prästen genast sammanviga dem för att de sedan som man och hustru skulle kunna fortsätta sin farliga, osäkra färd. När han efter mycken tvekan slutligen lät beveka sig att villfara deras begäran, förrättades den sällsamma ceremonin där ute på den ödsliga isen, medan den gamles darrande stämma borta i fjärran ackompanjerades af hafsvågornas brus och dån.

Innan vigseln ännu slutats, syntes en släde, ledsagad af två kosacker till häst, snabbt närma sig. Officeren i släden, som på furst Galitzins befallning uppsökte Margaretha, öfverlämnade till henne ett bref frånfru Catharina och hade i uppdrag att ledsaga den unga flickan till hennes moder och syster i Åbo.

Malm, för hvilken det gällde lifvet, i händelse han blef igenkänd, lyckades under färden undkomma, och Margaretha återförenades slutligen i Åbo med fru Catharina och Cecilia.

För Margaretha medför emellertid återseendet endast kamp och strid, emedan hennes mor på inga villkor erkänner dotterns förening med den ofrälse partigängaren Magnus Malm, utan tvärt om sätter alla krafter i rörelse för att omintetgöra den olagliga vigseln.

När fru Catharina omsider med sina döttrar återvänder till Hatanpää, där hon uppbygger det sköflade, brända hemmet, tyckas hennes förhoppningar om ljusare tider för det olyckliga landet och om ära och framgång för den stolta släkten slutligen gå i fullbordan. Hon ser fredsunderhandlingarna för landet begynna; hennes dotter Cecilia trolofvas med den unge diplomaten CarlLejonankar, som har för sig en lysande statsmannakarriär; hennes son Göran blir liksom genom ett underverk räddad vid den svenska härens fruktansvärda tåg öfver fjällen efter Carl XII:s död, och slutligen eger hon de bästa förhoppningar om att få förbindelsen mellan Malm och Margaretha upp-häfd och förmå dottern att antaga ett lysande parti, som erbjudes.

Men den stolta fruns kloka planer, i hvilka hjärtats röst gifvits ingen talan, kullkastas och grusas.

Aftonen före Cecilias bröllop, när det ståtliga nybyggda Hatanpää inviges med en storartad fest, drabbas den unga flickan af olyckan genom spindeln. Medan Cecilia kläder sig till festen, varsnar hon en stor grå spindel, som sänker sig ned öfver henne. Förlamad af skräck, står hon orörlig utan att kunna slita blicken från det olycksbådande djuret, och när spindeln slutligen griper sig fast invid hennes hjärta, störtar hon med ett skri sanslös till golfvet och insjuknar i en häftig hjärnsjukdom, som ändar hennes lif.Vid dotterns dödsbädd böjer sig den stolta fru Catharina för lifvets hårda lärdomar.

„ Cecilias hjärta dog småningom, låt ej systerns hjärta dö“, höres den gamla sierskan Vappos manande stämma vid dödsbädden. Och den stolta frun erkänner sin skuld till Margarethas räddare Magnus Malm, som äfven räddat hennes sons lif under det fruktansvärda återtåget öfver fjällen, samt gifver ändtligen sitt samtycke till dotterns förening med den ofrälse partigängaren.

Hennes framtidsdrömmar om makt, storhet och ära grusas, men med den segrande rättvisan får äfven hjärtat taga ut sin rätt, utan att omsnärjas af ärelystnadens och beräkningens trådar.

Fru Catharina Boije och hetmes döttrar är väl berättad, med en klar och öfverskåd-lig komposition, där ingen onödig detaljrikedom skymmer helheten och karaktärsteckningen i allmänhet blifvit väl genomförd. Den stolta handlingskraftiga fru Catharina stiger lefvande fram för läsaren, liksom ock den djärfve partigängaren med det muntrasinnelaget, det oförvägna modet och den beslutsamt snabba dådlusten. I Cecilias karaktär spåras ett genljud af den nyvaknande fosterländskheten, som dock kanske i själfva verket mera tillhör författarinnans än

Cecilia Boijes tid.

Sålunda får Cecilia säga till systern med anledning af att ståndspersonerna i landet i allmänhet voro mera svenskar än finnar: „Men jag är verklig finska. Ser du, den gamla Vappo, som var min amma, hon var just en af de allra djupaste finskor. Du känner endast hennes stela yttre, hennes fåordighet, hennes vedervilja mot att (råd) bråka något svenskt ord; men jag känner hennes varma trohet, det dunkelt glödande, sagolika djupet af hennes inre, den nästan hemska tjusningen af hennes sånger. Ofta tyckes mig att hon måtte veta och se mera än andra människor. Ja, jag räds stundom för mig själf; det förekommer mig, som om jag af henne skulle emottagit en af mig själf oförstådd gåfva att ana något utom det närvarande".

Detta visionära drag, sammanställdt meddet nationella och egenartade i folkkaraktären, är i alla fall mycket verkningsfullt, liksom ock en böjelse för mystik och svärmeri stämmer väl öfverens med den unga oerfarna Cecilias hela läggning och hennes uppväxt i den landtliga ensamheten under krigets och den härjande farsotens fasor. Därigenom får äfven det olycksöde, som drabbar henne, en motivering. Hon fortsätter samtalet med systern:

„Du minns min dröm, natten före den betydelsefullaste dag i min lefnad. Därför var själfva drömmen så mycket mera betydelsefull. Jag såg en spindel, som spann in mitt hjärta allt trängre och trängre med sina trådar, tills det under outsägliga kval icke mera kunde slå, tills det slutligen kväfdes. Margaretha, jag räds den spindeln, som smugit sig in i mitt rum i dag, bådar att en olyckstråd spinnes om mitt hjärta."

Gestalten af den gamla Vappo, som ser och hör tankar, innan de ännu blifvit uttalade, och som af misstag sjunger de gamla trollrunorna i stället för att åkalla de kristnas gud, bör helt säkert ses i belysningen afdet strålande ljus, som vid tiden då boken skrefs, gick upp öfver det finska folkets forntid med tändande hänförelse och entusiastiskt arbete för stora fosterländska mål. Läsaren erinrar sig ovillkorligen Fredrika Runebergs Kalevalastudier och varma fosterländskhet, likasom man i Teckningar och Drömmar i berättelserna om samojedflickan och de österländska kvinnorna ser små partiklar af de för den finska forskningen så ärofulla vinningar, som vid samma tid gjordes af Castrén och Wallin.

Författarinnan har ock af den gamla sier-skan Vappo gjort en symbol af det lidande, utarmade finska folket. Hon låter den gamla hafva skådat fasansfulla syner: huru pesten strök fram öfver landet och fällde folket, liksom lien skar af gräset på ängen; huru kvinnor åto sina barns lik, för att stilla sin hunger; huru tallösa lidanden och fruktansvärd förödelse öfverallt följde kriget i spåren.

Öfver hufvud taget uppfattade fru Runeberg med en blick långt framom sin samtid krigets fasor och oerhörda olyckor. Hon har skådat dem med en kvinnas hjärta och känsla,och i hennes framställning tändas inga rökoffer för den ihåliga ära och glans, som en Napoleondyrkande generation låtit sig bestickas af. Hon har en gång skrifvit om sin uppfattning af kriget: „Krig är något i sig själf så ohyggligt, så mot all mänsklig rätt och ordning, en furie lössläppt bland mänskligheten, något i sig själf så inhumant att man ännu aldrig sett annat än omänsklighet frodas i dess spår". —

Denna nya syn på tingen har tillfört hennes roman en betydande förtjänst samt bidragit till att gifva den dess värdiga hållning och egenart.

Sedan boken utkommit, sände författarinnan ett exemplar till Snellman jämte följande bref af d. 22 dec. 1858:

„Gode Snellman!

Den myckna godhet och vänlighet Du bevisat så väl mig själf såsom ock mina små pennritningar, ger mig mod att äfven sända Dig min lilla, nyutkomna bok. Bra mycket lugnare hade jag varit, om jag kunnat begära Ditt omdöme om den, innan jag vågadelåta den gå ut i världen; men så påflugen vågade jag dock ej vara att be Dig åtaga Dig ett sådant besvär. Måtte Du nu ej finna den alldeles underhaltig, ifall Du verkligen ids göra Dig mödan att genomströfva en slik liten romanunge. Lämnar Du den åter oläst i skräppappersgömman, skall jag verkligen ej heller förtänka Dig det. I femton år har den legat skrifven, och jag är bra rädd för att den ej egt det värde, som fordras för att kunna utan att därpå förlora sålunda ligga till en annan tid, än den som gett den sin form, och dock

när Runeberg förordade dess tryckning, hade jag ej mod till annat än att sända den ut i världen. För en kvinna gäller visserligen i skriftställeriväg endast att ‚segra eller dö‘, för henne finns häri ingen medelväg; en liten vänlighet i dag och glömska i morgon finnes ej gärna för hennes pennas foster, kunna de ej något så när tåla vid att granskas, så är hon hemfallen, icke som en karl åt glömskan, utan åt ett vida långvarigare minne än om hon skrifvit dugligt; och ett minne, som vore allt bra svårt att bära. Det rätt ryser i mig vid tanken därpå,men nu måste jag stå mitt kast och kan ej mera hjälpa det. Hvarför är det dock så frestande att någon annan skall läsa hvad man skrifvit? ja, hvarför vill man gärna att någon äfven skall höra de ord man talar? Härom har jag en gång skrifvit en saga, den kunde väl ock kanske en gång duga för Litteraturbladet.

Förlåt mig, gode vän, såväl den omätligt ruskiga breflapp jag senast sände Dig, som ock att hela min senaste sändning till Litteraturbladet var så slarfvad; men skulle jag ej då sändt den så skulle jag ej på länge alls hunnit därmed, ty en tid af ifrigt hus-hållsbråk förestod, och den dagen jag skref, skyndade just en jäsande deg på mig, så att jag därför raspade i brådskan. Jag har däraf

haft illa alltsen."-------

Snellmans omdöme om boken, hvilket läses i Litteraturbladet, börjar:

„En anmälan är visst öfverflödig för denna novell (eller roman), hvilken redan författar-signaturen på det fördelaktigaste anmäler, och som på grund af .denna redan är kring hela landet känd och berömd.Man har läst Fru Catharina Boije och hennes döttrar och fröjdats åt att hafva läst en af de bästa originalnoveller, som på svenska språket finnes. Scenerna äro för den lilla volymen högst omväxlande; de falla inom en upprörd och betydelsefull tid och antaga mycket af dess karaktär. De uppträdande personerna äro många och för det mesta med en viss idealisk lyftning i karaktären. Dikten, sådan den är, är alltså ganska lyckad, tillfredsställer alla billiga fordringar och utgör en glädjande företeelse i den inhemska litteraturen. Men i vår tanke har novellen ett fel. Den har uppslukat en roman."

Anmälaren motiverar sitt påstående med att framhålla, hurusom i berättelsen, i partigän-garen Magnus Malms dagbok, „strös bort med frikostig hand ett material, hvaraf Walter Scott gjort allraminst en volym". Och han tillägger: „Med händelsernas utveckling på bredden pläga i romanen äfven karaktärerna utvecklas på djupet. Påtagligen har en sådan utveckling icke legat i diktens plan. I densamma finnas dock alla element därtill.Det är med afseende härpå vi sagt, att novellen uppslukat romanen".

Med anledning af anmärkningar, som några recensenter gjort mot det i dagboken och en del bref använda gammaldags språket och den efterbildning af Fältskärens berättelser man häri trott sig spåra, säger sig Snellman veta, att Magnus Malms dagboksanteckningar haft sitt originalmönster och varit gjorda, „förr än den mångberättande fältskären afgaf prof på sin fornkunnighet". Och med sin spetsiga penna tillägger han:

„Hvem helst som i en framtid kunde

få det infallet att skrifva en historisk roman inom de tre lutherska århundradena, skall nu ovillkorligen stöta på den evige fältskären. Det är visst ett bevis på fältskärens stora talang, att han förmått göra sig så där allestädes närvarande. Men olägenheten för hans efterkommande att finna honom allestädes i fatet för sig, är därför icke mindre."

Johan Bruces karaktär, som blifvit utsatt för mycket olika tolkning, uppfattas af Snellman på följande opportunistiska sätt:

„Han var ung, fjorton år, då han föll i

10fångenskap och uppfostrades genom fiendens ädelmod. Han tjänar icke fienden, men söker tjäna sitt land genom att mildra våldets förtryck. Ingen kan gärna vägra sitt bifall åt de civila ämbetsmän, som modigt kvar-stannade i landet och delade befolkningens nöd och faror, om man ock icke kan fördöma dem som räddade sig undan."

Författarinnans egen uppfattning af den omtvistade gestalten, hvilken ju i närvarande tid åter eger aktuellt

intresse, framträder i ett bref, skrifvet till hennes syster med anledning af tidskriften Papperslyktans omdöme om boken. — „Naturligtvis", säger hon, „har jag skäl att vara nöjd med omdömet i sin helhet. Hvad anmärkningarna beträffar, så utelämnar jag Johan Bruce på nåd och onåd i recensenternas händer. Han var ett barn af en sinnesstämning, hvilken för en 16 å 17 år se'n, då den skrefs, icke var ovanlig och kanske till att börja med en af fennomanins misslyckade utväxter, innan tiden och fenno-manin börjat begripa hvarandra. Jag skulle hafva omarbetat hans person nu, när boken skulle ges ut, men fruktade, att jag ej skullekunna åter försätta mig in i något, som så länge sedan legat ur min håg. Som en biperson och möjligen representant af den villa, som sedan alstrade Anjalaförbundet, ansåg jag honom dock kunna passera".

Sedan Snellmans bedömande varit synligt i Litteraturbladet, skrifver författarinnan åter till honom d. 29 mars 1859:

„Gode vän!

Härmedelst sänder jag Dig nu litet småkrafs för Litteraturbladet, i fall Du anser det duga att begagnas. Jag har varit litet tveksam, om jag skulle sända något, utan vidare påminnelse därom från Din sida, men 'vill du inte ha dem, kan du låta gå dem', och det är i sanning Dig själf och Ditt alltför stora öfverseende med mig, söm Du får förebrå att jag vågat tro Dig icke vara helt besvärad af mina bidrag för Ditt blad. Ja, i sanning, Din myckna godhet och det stora öfverseende Du visat mitt skrifveri, har gjort mig helt förmäten, som häraf synes.

Ja, gode vän, tack rätt enkannerligen för Ditt så alltför goda bedömande af min Fru Catharina. Jag skulle tillskrifva Din gamlavänskap en ännu större del däri, om jag ej ansåge det nästan för en förolämpning emot Dig att anse den ha haft alltför stor del i Ditt omdöme, dock finner jag mer än väl att den stått bakom hviskande och mildrande, utan att Du ens själf märkt dess inverkan. Tack emellertid ännu en gång, visst tycker jag mig nu då med ett visst lugn kunna anse mitt dristiga tilltag. Från många håll tycker jag mig ha märkt mig ha skäl därtill, ehuru min fattiga Johan Bruce brännmärkes med binamnet 'förrädare', hör jag. Icke lyckad ansåg jag honom själf, men vågade mig ej ihop med att efter så mångårig hvila försöka att arbeta om honom, men förrädare! — Tack för hvad Snellman sade om honom, sa syntes saken mig. Att såväl Snellman som P. ogilla eller mindre gilla Malms dagbok, var mig mindre väntadt, då hela hans person och dagboken med af Runeberg ansågs för bokens utan jämförelse bästa. Jag vet ej om jag nämnde, att hans anteckningar förut omfattade endast tiden förrän han räddade Margaretha, men Runeberg bad mig ta' in i dem allt hvad jag kunde; då skref jag omhela denna del af boken, hvilken genom själfva antecknarens karaktär och tidens sätt att uttrycka sig därigenom förkortades betydligt. Runeberg var så belåten därmed, att han ville, att jag skulle omarbeta hela boken i form af skriftligt från den tiden; det syntes mig dock för djärft, så jag ej gjorde det. Att han ej 'tog bort sin hustru', ansåg jag vara grundadt på hans lojala karaktär; så länge han af omgifningarna hindrades att få veta hennes eget samtycke, och äfven icke ens då borde han göra det, så länge någon möjlighet kunde tänkas att på laga väg erhålla henne; men jag måtte ej lyckats att sä framställa det. Att det ej är någon novell, förstod jag ock, kallade den därför 'berättelse'. Att åter skrifva en mångordig roman om en så fåordig och månghandlande tid som denna, skulle, tror jag, knappt ge en tidsbild. Men i allmänhet har jag blifvit så led vid dessa romaner af 10—20 delar, som ej innehålla alls mer än som utan vattenspädning med möda kunnat fylla en del, dessa tomma deklamationer på många sidor för att säga saker, som vackrare och innehållande fullt detsammakunnat rymmas på lika många rader, så att jag väl föga (förrän jag precis får mig Walter Scotts penna tillsänd per posto) tänker ta ihop med försök i den genren, om jag än ville måla den mest sladdrande tid. Något som synes mig så otrefligt, skulle visst ej tyckas för mig. Jag älskar i allmänhet dessa målningar, som med få penseltag kunna ge en hel bild, men — en annan sak är, att man bra mycket lättare torde råka misslyckas pä den vägen. Också häri gissade Snellman således rätt, att jag med berådt mod kastade bort romanen för den lilla enkla berättelsen. Ja, den Topelius, han har visst gjort mig stor harm, men jag tröstar mig dock med att det ej är nån skam att öfverflyglas af en sån författare. Jag vet ej, om Snellman menar Löfvings anteckningar med dem, hvarur jag skulle tagit språket. Dem hade jag väl ej dåmera tillgång till, när jag skref boken, ehuru jag läst dem förut, men språket finner man ju i allt, som på den tiden skrefs, olika för olika stånd och personer, och det möter ju öfverallt i hvad man måste genomstöka för att få litet begrepp om tiden.Nå, nu har jag igen tagit Din tid i anspråk med att utbreda så långt mina kråkfötter. Men

hvem kan nu undra på, om man får lust att litet sladdra om sina funderingar med den som haft godheten att så vänligen bemöta dem som Du.

Runeberg hälsar Dig hjärtligen. Till Dina barn skulle jag be hälsa men de minnas minsann ej sin gamla tant.

Din gamla tillgifna vän Fredrika Runeberg.

Det börjar bli tomt i mina förråder. Det är så litet jag nu skrifvit till, så att sagorna snart bli slut. Andra små berättelser och verser och dyl. kram blir snart det enda jag har kvar. En episod, hörande till fru Catharina, uteslöt jag såsom för lång för en så liten bok. Också den är blott en vanlig berättelse ('romanprosa') både för lång och .troligen för svag för L. B."

Fru Runebergs kärnfulla roman från stora ofredens tider upplefde 1861 sin andra upplaga. Det mottagande den rönte, hade uppmuntrat författarinnan att 1861 låta Tecknin-gar och Drömmar framträda såsom bok. Att dessa hennes två förträffliga arbeten på ett oförsvarligt vis blifvit glömda äfven hos oss af den nu lefvande generationen, kan i ingen händelse försvaras, endast möjligen förklaras genom deras svåråtkomlighet. De borde ovillkorligen ånyo utgifvas för att intaga den plats dem med rätta tillkommer såsom något bestående i vår litteratur.Sigrid Ciljeholm. £if i hemmet under Runebergs sjukdom. Sista litterära arbeten.

Vid genomläsningen af de erkännande, insiktsfulla kritiker författarinnan till Teckningar och [Drömmar samt Fru Catharina Boije och hennes döttrar fick emottaga af så kompetenta domare som Z. Topelius, J. W. Snellman, E. v. Qvanten, Onkel Adam, Palmblad, m. fl., kan man väl förstå att dessa omdömen blefvo en sporre till fortsatt litterärt arbete och en kraftig medverkan till den allmänna opinion, som uppburit hennes författarskap.

„Det var dock", hör man henne själf yttra, „en egen känsla att anse sig fri dettagrubbel, denna tvekan, som genomgått hela mitt lif“.

Förhållandena i hemmet hade ock småningom förändrats så att de gåfvo husmodern mera frihet till arbete med pennan; sönerne hade vuxit upp och de flesta af dem gått ut i världen för att beträda olika lef-nadsbanor. För hemmets ekonomi blef jämväl af största betydelse den nationalgåfva Runeberg emottog af sina landsmän. Denna gärd af tacksamhet föranleddes, som bekant, närmast af hans nya psalmboksförslag, i det förlagsrätten till psalmboken genom en natio-nalsubskription inköptes för en summa, motsvarande 72,000 mark, som dock icke borde likställas med ett vanligt författarhonorar, utan utgjorde „en för skalden och nationen lika hedrande nationalgåfva".

Lik en reflex af dessa gynnsamma omständigheter tränger en glad, ljus ton genom fru Runebergs bref från denna tid. I ett af brefven till sin syster skrifver hon d. 12 januari 1858 om all den glädje hennes söner skänka henne och den anledning hon har till djup tacksamhet däröfver. Men hon skyn-dar sig att tillägga: „Syster, säg dock ej för mycket om min lycka. 'Gudarne äro ju af-undsjuka’, eller något sådant sades ju förr. Prisa ingen lycklig förrän hans värld är all, jag bäfvar mången gång, då jag tänker på all skuld till lifvets vedermödor, som jag ännu har ogäldad emot så många andra människor".

I ett annat bref från hösten 1859 erfar man att hon och hennes man under sommaren trifdes obeskrifligt väl i ensamheten på Kroksnäs. Hon har „ saltat och syltat, när hon haft god tid och litet hushåll", och därjämte har hon skrifvit, dock icke Teckningar och Drömmar, „de infinna sig mer och mer sällan hos mig, jag blir gammal".

Intresserad följer hon fortfarande med litteraturen, och man hör henne med anledning af Michelets bok Kärleken uttala åsikten, att vår Herre säkert från början skottställt äfven kvinnans instinkt så väl att hon kunde gå till ett rikt och skönt mål, ifall icke människorna skulle göra så många „gatugångs-reglementen" för henne, utan låta henne utveckla sig fritt utan „andliga snörband".Det af henne omnämnda arbetet är förmodligen den historiska berättelsen Sigrid Liljeholm. Många andra litterära planer synas också vid denna tid hvälfva sig i hennes sinne. Sålunda hoppas hon nu kunna realisera en kär tanke, som hon länge burit på, nämligen en serie bilder ur kvinnans lif, framställande kvinnornas förhållanden i socialt afseende och ställning i hemmet hos olika folk, för att därmed framlägga ett slags »kvinnans historia". Hon vill utgå från den förutsättningen att kvinnans historia, åtminstone sådan den hittills gestaltat sig, ingalunda bör tecknas ur aktiv utan helt -och hållet ur passiv synpunkt:

„Lag och sed gemensamt nedtryckande kvinnan, detta var ju hvad som mötte öfver-allt, hos alla folk och måste sålunda synas i alla dessa teckningar af kvinnans lif, så framt de ville vara sanna".

År 1862 framträdde hennes stora historiska skildring från Claes Flemings tid. Ämnen från denna upprörda och händelserika epok i vår historia hade länge sysselsatt författarinnans gestaltande fantasi; redan underde första åren af sitt giftermål hade hon haft under arbete ett stycke, kalladt Flemin-garna, och när dessa gamla planer nu återigen togos upp, fingo de sin slutliga form i Sigrid Liljeholtn.

Att boken af någon annans hand — förläggarens eller korrekturläsarens — blifvit försedd med undertiteln „roman", väckte författarinnans lifliga förtrytelse, och hon har i det exemplar, som numera förvaras i hemmet i Borgå, utstrukit den misshagliga benämningen och ersatt den med: „En teckning från Claes Flemings tid".

Arbetets såväl förtjänster som fel framträda otvifvelaktigt i riktigare belysning genom den af författarinnan valda benämningen. För läsaren upprullas i boken en mängd rörliga, åskådliga taflor af lifvet på Åbo slott, där den kraftfulle riksmarsken och mäktige ståthållaren Claes Fleming, „sotnäsan", jämte hans stolta, trofasta hustru Ebba Stenbock dominera i en omgifning af söner och döttrar, krigare, prelater och husfolk; vi se en känsligt stämningsfull bild af den sista gamla nunnan i Nådendals kloster; vi få förträffligainteriörer från hemmet på Tannila under fru Mettas regemente, en af tidens myndiga adelsfruar, som rådde öfver gods och folk, medan mannen var borta i de ständiga krigen och fejderna; vi skåda den sköflande, plundrande bondeharen, „klubbmännen", dragande fram på sitt härjartåg mot herremännen och adelsgodsen; vi lyssna till den romantiska episoden om den unge Welam de Wyk, som, under inflytande af fru Ebba och kärleken till hennes sköna dotter, söker arbeta den svenska flottan i händerna på konung Sigismund.

Alla dessa episoder stå mot en bakgrund af den upprörda tid, som genom striden mellan hertig Karl och konung Sigismund intager en så betydande plats i vårt lands historia, då Finland tillegnat sig ett ord med i laget vid de stora politiska frågornas afgö-rande och en gång skulle aktivt medverka till deras lösning.

Sitt stora konstnärliga intresse åter får tiden däraf, att människorna under detta upprörda skede blifvit ställda öfver hvardags-lifvets inskränkta upplefvelser och utom denvanliga småaktiga äflan för det egna jaget. Det gäller för dem alla att i större eller mindre grad själfva gripa in, själfva välja och afgöra, den dådlöse åskådaren har ingen plats och ingen rätt att existera.

Otvifvelaktigt har författarinnan gripit det poetiskt betydelsefulla i en stor historisk situation. Hennes blick har upptäckt och hennes sympati med värme omfattat det djupt tragiska i ställningen för de män, som under striden blefvo sin konung trogna och i Sigismund sågo sin rättmätige regent, medan Karl för dem endast var en inkräktare.

Hon har därvid samlat hela sin medkänsla kring Claes Fleming och hans anhängare, under det hertig Karl framträder blott och bart som den grymme, skoningslöse eröfraren utan tillbörlig betoning af hans stora bestående tanke att stärka rikets ställning utåt och inåt skydda det mot påfvedöme och jesuitvälde för värnande och upprätthållande af det samhällsskick, grundadt på tankefriheten, som blef betingelsen för Sveriges och Finlands framtida utveckling. Hennes sympati för Fleming och hans ätt stöder sig påuppfattningen om det förnedrande i att bryta tro och lofven efter den fördel, som tillfället erbjuder, oberoende af att den kungamakt dessa män och kvinnor satte sin lit till, visade sig vara en skuggbild, som vek undan och sjönk tillbaka för händelsernas mäktiga påtryckning.

Hos de enklare hjältar och hjältinnor i boken, hvilkas öde inflätats i de stora politiska händelsernas gång, blifva tidens olyckor häfstänger som, i det de gripa in i familjernas allmänna lugn och säkerhet, låta de personliga egenskaperna stiga fram och leda till handling och dåd. Sålunda utvecklas berättelsens egentliga hjältinna Sigrid Liljeholm genom de lifvets stormar hon utsättes för, till en handlingskraftig kvinna, som, sedan hon öfvergifvits af sin fästman Enevald Fincke, förmår utfylla sitt lif med en själfständig verksamhet för allmänt väl, medan hon förmodligen under en lugnare tid genom hela sin karaktärs läggning skulle förblifvit en ganska obetydlig person.

Hennes karaktärsutveckling blir emellertid, genom den centrala ställning den är af-sedd att intaga, en af bokens

svagaste punkter, i det den delvis strider mot tidsandan, eller snarare är ett barn af en långt senare tid. Sigrid är en bärare af författarinnans varma intresse för kvinnans lott och rätt till självständig verksamhet, men den saknade ledtråd, som skulle knyta bokens många episoder samman, är hon icke. De växlande händelserna sluta sig icke ihop till ett helt, boken utgör tvärtom, såsom Snellman i sin kritik af den med rätta påpekade: »egentligen flere noveller och ett ganska rikt utkast till en roman, men dock endast ett utkast". — I alla fall må beaktas att flere af dess episoder äro klädda i en förträfflig historisk kostym och i synnerhet åtskilliga af dess kvinnogestalter präktigt tecknade, t. ex. fru Metta, Ebba Stenbock m. fl.

Sigrid Liljeholm blef för sin författarinna en källa till oändligt många bekymmer. Utom att boken i och för sig både till komposition och stil var svagare än dess båda föregångare, försvårades dess framträdande äfven af andra omständigheter, som måhända jämväl

ilbidrogo till att fordringarna på den ställdes högre, än eljes varit fallet.

De historiska händelser, som gifvit uppslaget till Sigrid Liljeholm, hade konstnärligt behandlats äfven af andra pennor i vårt land: sålunda lefde Cygnaeus' Claes Flemings tider ännu i friskt minne hos den läsande allmänheten, och med Wecksells Daniel Hjort, som just gått öfver scenen, erbjödo sig jämförelserna självmant. Vidare tycktes spridningen af fru Runebergs bok icke från förläggarens sida bedrifvits med tillbörlig energi. I ett bref till honom ger hon luft åt sina bekymmer däröfver:

„Att affären med Sigrid Liljeholm", skrif-ver hon, „slagit dåligt ut, förstås af sig själf, hvad Finland beträffar. Hade dock distribution, som meningen var, kunnat ske några veckor före jul, det olyckliga ordet roman ej kommit på titelbladet och min bok hunnit ut så tidigt att den ej blifvit bedömd ur synpunkten af Wecksells pjes, så hade det kanske ställt sig litet annorlunda".

Hon omtalar i sina anteckningar, att hennes arbete i svenska och danska blad erhöllen så fördelaktig kritik hon någonsin kunnat göra sig en förhoppning om. „Men Helsingfors Dagblad kastade sig öfver boken med en recension af detta slag, som man anser sig berättigad till endast mot en kvinna, dock måste jag tacksamt nämna, att däri icke omtaltes, huruvida författarinnan var ful eller vacker, hvilket dock egentligen tillhör arten.

-------------Alltnog, det gick som det skulle,

man lyckades fälla boken, och från den tiden märkte jag, att det lilla litterära anseende jag förut möjligen egt, var som en fläkt förgånget".

Huru djupt allt detta gick henne till sinnet, visar uppgiften att ett längre färdig-skrifvet arbete, i sällskap med hvad som blif-vit skrifvet af kvinnans historia, fick „krypa tillbaka i gråpapperspåsen".

Måhända hade hon varit i stånd till att taga saken med större lugn och, sedan hon ridit ut orkanen, åter beträda sin så förtjänstfullt inslagna litterära bana, om icke den stora olyckan, som vid denna tid drabbade Runeberg, för dem båda ledt lifvets ström i en ny fåra och gjort skaldens och hans ma-kas återstående dagar till lidandets tunga, svåra väg.

Den 19 dec. 1863, när Runeberg jämte sin yngsta son begifvit sig ut på räffångst, träffades han af ett häftigt slaganfall. Han fördes nästan medvetslös hem, och när han åter vaknade till lif, var hela hans högra sida förlamad. Ehuru någon bättring visserligen småningom inträdde, återvände hans forna krafter dock aldrig; de sista tretton åren blefvo mer eller mindre en kamp mot sjukdom och plågor, och i denna kamp stod hans hustru med aldrig svikande ömhet hjältemodigt vid hans sida. Hon var ljuset i sjukrummets skuggvärld, där hennes dag förgick under ständiga omsorger för hans vård och trefnad; hon var hans försvagade ögas kraft, i det hon ända till åtta timmar dagligen läste högt för honom; hon var sjuklingens trogna sällskap, och det hände nästan aldrig att hon aflägsnade sig från hemmet af fruktan för att något under hennes frånvaro kunde hända honom.

En nära vän till familjen har omtalat, att hon en dag vid ett besök fann fru Rnnebergi salen, lutad öfver två glas med liljekonvaljer, som stodo på ett bord invid dörren till Runebergs rum. Den besökande, som trädt in utan att blifva bemärkt, gick fram och lade handen på hennes axel med frågan: „Du ärnar väl bära blommorna till

honom?" „Ja, men det känns bra tungt att påminna honom om att våren är kommen."

Där låg, sade vännen, en värld af smärta i den blick, som åtföljde orden.

Rörande har den sjuke skaldens hustru i sin lilla dikt Bittrast uttalat, huru djupt hon kände och led med den älskade:

Väl vet jag ett ve för ett hjärta,

Väl känner jag tvenne också;

Men jag vet dock en djupare smärta,

Mer kvalfull än dessa två.

Ja, svek den du älskar, visst brände Ett kval i ditt hjärta också,

Och låg död han på båren, visst kände Du kvalens bitterhet då.

Dock vet jag en smärta, som vida Går öfver de sorgliga två:

Att se honom täras och lida,

Det kvalet är bittrast ändå.Att hennes egen hälsa icke kunde utidgå att taga skada af ett oafbrutet vistande inom fyra väggar under orofyllda dagar och sömnlösa nätter, var ju ganska naturligt. Hennes hörsel blef ytterst dålig, och hennes syn försvagades så att hon slutligen måste upphöra med läsningen och äfven ofta var ur stånd att föra pennan. — „ Visserligen är det en stilla, allvarlig värld, tyst och underlig som i djupet af en skog oftast, denna det tysta sjukrummets värld", har hon yttrat.

Om de mångahanda tankar och växlande stämningar, som under dessa långa sorgens år fyllde hennes själ, kunna några utdrag ur bref till författarinnan Emilie Björkstén gifva ett vittnesbörd.

Den 14 febr. 1865 skrifver hon:

„Jag vet ej rätt hvad jag behöfver

för att bli frisk: luft, men — jag tror mest — vänlighet. Ja, det skulle i sanning gjort mig godt, om jag skulle trott att på festen en enda skulle med en vänlig tanke ett ögonblick kommit ihåg ,den store mannens' ringa, stackars hustru, som alls icke, såsom andra hustrur, kan få räkna sig vara ,ett' med denhon öfver allt håller kär, men som ändå ibland ej kan betvinga en längtan efter att ej vara ställd så långt ifrån honom. Och dock är jag icke ett sådant egoismens barn, att jag ville draga honom ned till mig. Jag tror du ej förstår mig rätt, men — har du läst ett stycke af Stagnelius, jag minns ej hvad det heter, en Julia, som vill följa sin älskade i själfva afgrunden? Jag har djupt känt att det dock ligger sanning i detta fantastiska stycke. Tusendefaldt säger jag mig huru orätt jag har, huru egoistiskt mitt stackars hjärta är, — är han en stjärna, så borde ju jag vara nöjd att, ett af strandens millioner sandkorn, se på hans ljusa bana blott med glädje, men därför ar jag sliten i min själ, att jag dock ville känna mig bo i samma sfär som han, och det skulle jag ju göra om han vore L., E., B., eller hvem jag nu minns af våra grannar, och dock, Gud bevare mig, ville jag ingalunda byta bort honom mot hvarken L., E. eller B. Men ändock synes mig, som om jag skulle känna mig komma honom en mån närmare nu, ty jag kan ju dock nu vara i något honom nyttig, och därför känner jag också mån-gen gång ett verkligt och innerligt godt solsken i min själ, när jag märker att jag verkligen kan vara honom till trefnad.---------------

Grubbla icke! skulle jag säga,

om jag ej visste af egen erfarenhet hur min fiende grubblet är svåröfvervunnen. Förlåt mig att jag skrifvit ett underligt, ett fantastiskt bref, men kom ihåg hur jag måste stänga inom mig alla mina tankar, huru jag aldrig en stund talar med någon människa fritt, så att jag kunde uttala min inre människa, och undra icke, att det blåser en litet underlig vind, när man någongång gläntar litet på dörren till den kvafva hjärtekamma-ren. Och dock borde man vid snart sextio år icke mera känna blodet svalla så häftigt inom sig. Den gamla bör väl redan ha hunnit få lika mycket is i hjärtat som i håret.

Och ändå är det mig helt svårt att-------------------

alltid synas jämn, alltid lugn".-------------

Ur ett bref af d. 2 april 1866:

„Jag har ett sätt, ofta när jag skrif-

ver eller talar, att låta föra mig af mina tankar, så att jag säger något helt annat än jag ärnat när jag börjat, och att jag liksom ut-går från den lilla, mig rörande frågan, till ett slags förallmänligande af hvad jag utgått ifrån — och så kan det mången gång komma att se helt underligt ut, när man tror mig allt ännu tala om mitt eget jag, sedan jag länge sedan endast tänker på en allmän idé, om än med något slags hänförande till mig själf. Så skref jag ock nu en lång ramsa, som kunde se ut som om jag ansett mig särdeles ödmjuk, och jag känner dock rätt bra min svaghet att icke vara ödmjuk som jag det borde, och att sturskheten sitter i en som kärnorna i äpplet."

Ur ett bref af 1867:

„Jag har inom mig en åder af djup

sorgmodighet, som jag hela mitt lif haft en svår kamp att kunna hålla nere, men stundom blir den mig öfvermäktig, brister alla de band, hvarmed jag belagt den och sprutar upp, lik en sårad blodåder. Och då ville jag alltid gärna sky alla människor och gömma mig djupt undan, och icke behöfva grina och se glad ut och höra hur folk säger, att jag ser så rask och galant ut, just när det synes mig, som om jag ville kunna räkna dagarna tilldess jag skall få lägga mig ned till hvila. Den bästa vaggsång för denna oro har varit läsa och skrifva. Men nu, allt under det jag läser för Runeberg, hviskar den till mig bredvid det lästa ordet, andra ord, som ha till relräng: ‚sof, sof‘. Men jag vill icke, jag får icke tänka på eller önska att sofva, så länge jag dock kan tjäna Runeberg, om än den trefnad jag kan ge honom, är ringa. Men likväl, han är van vid mig, och han lider af att störas i sina vanor. Icke har jag haft tid att skrifva på länge, men än mer, jag skulle ej haft håg. — — Topelius var här nyss. Han uppmanade mig att ge ut mina små bitar, ‚för kvinnans sak, den stora saken, som behöfver alla sina arbetare1. Hvilken tanke! Mitt lappri skulle därvid göra till eller ifrån! Gud vare lof, som tillåtit mig att se gryningen af en dag häri. Och att dagen går opp, därom tvekar jag icke ett ögonblick, må den än till en början skymmas af moln. Hvad mer, om ett eller annat århundrade ännu lägges till de tusenden af år, som fyllts af suckar, hvilka icke ens haft rättighet att ge sig luft, ja, hvilka fallit medsjälfförebråelsens hela bitterhet på hjärtan, som trott sig vara brottsliga, då de inom sig ens vågat klaga öfver hvad som nu en gång var kvinnans bestämmelse, hennes af skaparen bestämda lott: försakelse och lidande. — ‚Du riktigt hatar karlarna1, sade mig någon nyss. — ‚Ja‘, — svarade jag, ‚det märks bra därpå, att allt hvad jag håller kärast i världen är idel karlar*. Jag har varit en så’n där motsägelsernas människa alltid. Själf var jag förlofvad och gift, innan jag kunde kallas gammal, och likvisst har jag älskat att förfäkta den gamla ogiftas rätt; själf har jag varit lyckligt gift, och likvisst har jag älskat att uttala de förtryckta hustrurnas klagan. Själf har jag, jämförelsevis, mycket fått odla mitt förstånd, mer än mången ann, och ändå har jag påyrkat att kvinnan må ega rätt till bildning. (Jag måste dock medge, att jag i detta afseende djupt känt och framburit klagan såsom öfver ett våld äfven inot mig själf). Men se, just därför har jag också kunnat framträda med en sådan klagan, som förfäktat tusendes sak; mitt eget lidande skulle jag vara för stolt att frambära."-----------Från sin „tysta och underliga värld" blickar dock Fredrika Runeberg fortfarande ut mot lifvet, som aldrig kan upphöra att fängsla och intressera henne. Till sönerne, hennes „vilda fåglar", som dragit ut i världen till de stora europeiska härdarna för konst, vetenskap eller industri, låter hon tankarna i bref „göra sina färder än till norr, än till söder". Och någon gång händer det att hon besöker skolan för fattiga flickor i Borgå, där hon finner det vara „en god syn" att skåda de etthundra trettio små flickorna flitigt sysselsatta med väfnad, sömnad och spånad, i det hon erinrar sig all den högvisa opposition och misstro hon och ett par af hennes vänner mötte, när de 1847 togo första initiativet till skolan, som dock sedan upprätthölls af stadsborna, ända tills den i medlet af ader-tonhundrasjuttiotalet ingick i organisationen af de nya folkskolorna.

I ett bref till friherrinnan Rotkirch på Stensböle har fru Runeberg uttalat några 'synnerligen tänkvärda och framsynta ord om barnuppfostran. Själf hade hon läst med sina små gossar och, när de sedan kommoi skola, gjort

sig mödan att inhämta åtskilligt enkom för att vara dem till hjälp och nytta.

„Jag hör visst ej till dem", skrifver hon, „som anse en god prononciation af franskan för liktydig med bildning, eller rättare, jag anser den förra ej ega förmåga att alls ens bidraga till bildande af en persons inre, men å andra sidan anser jag ingen kunskap vara att förakta, så snart den kan förvärfvas utan på bekostnad af det viktigare och högre i lifvet. Hvad åter det beträffar, som en mor arbetar med för att lära sitt barn, det kan omöjligen vara bortkastadt, om än hvar-ken för mor eller barn däraf skulle komma de synbara frukterna att t. ex. kunna läsa eller tala ett främmande språk; ty den bildning och förädling för tanke och hjärta som häraf (af bemödandet nämligen) vinnes för dem Jbåda, anser jag efter mitt sätt att se sakerna vida förmer än självfva den kunskap, som därigenom förvärfvas. — Enligt min åsikt skulle jag nämligen, åtminstone för kvinnan, men äfven för mannen, alltid anse inhämtandet af kunskap för medel — icke för ända-mål. Ett medel nämligen att förädla själ och hjärta, icke ett ändamål att kunna t. ex. läsa ett främmande språk, läsa opp några latinska namn på blommor eller dylikt. Kunskapen att läsa ett främmande språk blir dock åter i sig själf önskvärd såsom medel för att kunna tillegna sig en främmande litteraturs skatter. Förmågan att tala ett främmande språk har åter en, om jag så må säga rent praktisk nytta: den att kunna meddela mig med människor, som ej kunna tala mitt språk. Äfven som bildningsmedel kan undervisningen i ett språks talande ganska väl användas, och det kanske mest just af en mor — om nämligen detta språk kostat henne eftertanke att lära, icke om hon t. ex. har det såsom vi ha svenskan och finskan och lär språken båda lika omedvetet åt barnen som eljes ett språk, så tror jag deras bildning därpå intet vinner, hvilket vi ju dagligen ha tillfälle att se. —

Många vägar föra till Rom och många

till bildning och vetande. Det enda jag dock tror mig kunna vara riktigt så fullt säker på att jag knappt skulle vilja gå in på att inrymma en motsatt tanke möjligheten af attvara lika sann, är den: att hvad en mor arbetar med att lära sig själf af kärlek för sitt barn och för att vara i stånd att lära barnet, det tror jag aldrig kan vara annat än godt

och bildande för båda, då det sker af kär-

lek och icke af den fåfängan att vilja uppfostra en varelse för att lysa". —

Under de fruktansvärda nödåren 1866—67 se vi fru Runeberg äfven taga del i und-sättningsarbetet i Borgå för nödens afhjäl-pande och därvid väcka till lif frågan om tillverkningen af halmhattar, som senare kunnat realiseras såsom en industri för orten.

I sitt tysta hem finner hon förströelse och glädje af att vårda sina blommor inne

i krukor eller ute i den lilla trädgården, sina

„blomsterbarn", som hon kallar dem, sedan hennes andra barn lämnat hemmet. Men framför allt är dock pennan, trots hennes försvagade syn, en oumbärlig tillflykt och tröst. — „Ännu i mitt tysta, dunkla, från människor afskilda lif vore det mig godt att stundom leka med pennan, men jag är trött— fantasin mattas", —klagar hon. Ochi ett bref till hennes gamla vän fru Walle-nius läses:

„Mina själsdrömmar — äro ju dock

barn af min ande, skulle jag icke glädjas, om de finna genklang hos någon annan. Är detta fåfänga? Jag vet det ej, men i det dunkel hvari mitt lif nu framgår, skulle jag ändå kunna se med fägnad ett vänligt minne hos människor af det ringa jag sökt uttala af mitt inre lif. Tack därför, goda vän, för de våin-liga ord hvarmed du lät mig förstå att någon ännu minns mina små anspråkslösa pen-nerier, glömda kanske re'n af alla andra".

Där bodde inom denna djupa, okufliga ande ännu så många känslor och tankar, som icke fått kläda sig i ordets dräkt. Det hade varit fråga om en ny del af Teckningar och Drömmar, materialet fanns äfven färdigt, men boken blef icke utgifven. Däremot offentliggjorde fru Runeberg under årens lopp i olika publikationer berättelser och skisser och äfven några artiklar i allmänna ämnen, t. ex. Afhjälpes nöd genom allmosor? i Helsingfors Dagblad. Därjämte ingingo bidrag af hennes hand i Post- och Inrikestidningar, FamiljeJournalen, Folkvännen, Linnea, Tidskrift för Hemmet, i kalendrarna Mosaiker, Axet, den danska kalendern Wintergrönt, i festpublikationen

Concordia, utgifven 1873 till förmån för Artisternas och litteratörernas pensionskassa, och i Finsk Tidskrift.

Mycket af det hon önskat skrifva, fick dock aldrig komma till utförande. Ännu vid sextiotvå års ålder hade hon in i minsta detalj gjort upp planen till en skildring från Åbo och lifvet där omkring 1812. Mot en bakgrund af de stora världshändelserna med blod och tårar skulle kejsar Alexanders möte med svenske kronprinsen Karl Johan framträda och i en förgrund af gladare art det

o t

gamla Abo med många lustiga egendomlig-heter och originella drag. Tyvärr blef planen icke fullföljd. En längre berättelse, Det förlorade kvittenset, nedskref författarinnan för att skona sin svaga syn nästan med slutna ögon.

I allt livad fru Runeberg skrifvit återfinnes, trots svårmodet i författarinnans eget kynne, dock en tillitsfull fast förtröstan på lifvets starka goda makter, en hög ljus tro

12på det godas slutliga seger; hennes diktning får sin friskaste färg och sin djupaste syftning af denna hoppfulla realism, som träder läsaren till möte, såväl under fantasins och drömmarnas luftiga lek som i teckningarna af en gången tids händelser och i ledningen af dess människoöden. Ännu från sjukrummets dunkla värld hör man henne förkunna sin tro på „ljus och framåtskridande för mänskligheten till allt mera klarhet".

Det sista hon offentliggjorde var några Silhuetter i bunden form i Finsk Tidskrift 1877—79. Hon hade då flyttat till Helsingfors, sedan hon troget intill det sista fyllt det värf, för hvilket J. W. Snellman, när han såsom Finlands ständers representant talade vid Runebergs grift, tackade henne i följande varma, högstämda ord:

„Till dig, den store hädangångnes efterlämnade maka, ställer genom oss, dess ombud, finska folket sin tacksägelse för hvarje dag af lycka du beredde, för hvarje öm omvårdnad du skänkte din käre, finska folkets käre. Vare det din tröst, då du nu bär skils-mässans smärta, att han från densamma blef förskonad".

Det var fru Runebergs önskan att tillbringa sina sista lefnadsår i Helsingfors i den kära kretsen af barn och barnbarn. Lång blef dock icke hennes lefnadskväll. Den 27 maj 1879 bortrycktes hon af döden och nedbäddades i grafven i Borgå vid sin store makes sida.

-N-Källor:

Vid angifvandet af det material, som stått mig till buds för utarbetandet af denna studie öfver Fredrika Runeberg, får jag med tacksamhet erkänna de många värdefulla meddelanden jag haft förmånen erhålla af fröken Ida Strömborg.

Adlersparre, S. L—d och Leijonhufvud, Sigrid: Fredrika Bremer. Biografisk studie I, II.

—a —g- (Fredrika Runeberg): Fru Catharina Boije och hennes döttrar. En berättelse från stora ofredens tid.

— „ — Sigrid Liljeholm.

— „ — Teckningar och Drömmar.

Bergsöe, Clara: Camilla Collett. Et Lifsbillede.

e * * * (Emilie Björkstén): Några minnen.

Estlander, C. G.: Runebergs skaldskap. Kritiska studier.

Fibigcr, Margrcthe: Clara Raphael (Mathilde Fibiger). Et Lifsbillede.

— „ — Et Kvindelif (Ilia Fibiger).

Finsk Kvinnoförening: Finska kvinnor på olika arbetsområden.L. D—n. (Lotten Dahlgren): En stor mans hustru.

(Dagny 1892).

Nervander, E.: Ur inhemska brefsamlingar. (Finsk Tidskrift 1888).

Runeberg, J. L.: Samlade skrifter. Normalupplagan.

— „ — Efterlämnade skrifter I.

Strömborg, J. E.: Biografiska anteckningar om J. L. Runeberg I—IV, 4.

— „ — Runebergs hem i Borgå.

Vest, Eliel: Johan Ludvig Runeberg. En biografisk teckning.

Härtill komma uppsatser, recensioner och meddelanden i en mängd tidningar, tidskrifter, kalendrar och tillfälliga publikationer; en mängd bref, särskildt brefven till fru A. Walienius och brefsamlingen, tillhörande Runebergs hem i Borgå, samt fru Runebergs efterlämnade otryckta manuskript och anteckningar.Innehåll:

Sid.

PRIS 2 MK 50 P.

TECKEN OCH MINNESSKRIFT FRÄN ADERTONHUNDRATALET.

BAND l.

I FRU ULRIKAS HEM

INTERIÖR FRÅN FARMÖDRARNAS TID.

PRIS 3 MK 75 P.

BAND II.

LJUD I NATTEN

BERÄTTELSE.

PRIS 3 MK.